

Средновековният некропол от Гълъбник

Филип Михайлов¹, Орлин Рачев²

¹ Регионален исторически музей – Перник, ул. Физкултурна № 2, Перник 2300; philip.mihaylov@gmail.com

² Регионален исторически музей – Перник, ул. Физкултурна № 2, Перник 2300; museum_pernik@abv.bg

В памет на
Михаил Чохаджиев и Славчо Чолаков

The Medieval Cemetery from Galabnik

Philip Mihaylov¹, Orlin Rachev²

¹ Regional History Museum – Pernik, 2 Fiskulturna Str., 2300 Pernik, Bulgaria; philip.mihaylov@gmail.com

² Regional History Museum – Pernik, 2 Fiskulturna Str., 2300 Pernik, Bulgaria; museum_pernik@abv.bg

ABSTRACT

The article presents one of the few medieval cemeteries excavated in the Upper Struma valley. The yielded artifacts allow to conclude that the cemetery functioned in the period between the 11th and the early decades of the 13th century.

The grave pits were cut deep into the deposits of Tell Galabnik, accumulated in the Early Neolithic. Remains of a settlement were discovered next to the cemetery. The settlement was situated on the only dry area in this region covered by swamps, and it functioned at the same time with the cemetery.

The cemetery at the village of Galabnik is among the important archaeological sites in the Upper Struma valley. The grave goods it yielded greatly outnumber other medieval cemeteries excavated in this region, such as the cemeteries in Pernik, Priboy and Kyustendil. Most of the personal ornaments yielded by the burials were typical for the period and were also found in a number of cemeteries excavated in present-day Bulgaria, Macedonia and Serbia.

The small number of burials, the simple burial structures and the fact that there were no later burials cutting through earlier ones allow to suggest that the cemetery functioned for a relatively short period. It has been argued that people of a relatively high living standards, who inhabited the area for a short period of time, were buried in the cemetery.

Key words: Middle Ages, Byzantine period, Christian necropolis

Сравнително малобройни са проучените некрополи от територията на днешна Югозападна България, използвани в периода X – XIII в. Още по-малък е броят на публикуваните. Един проучен¹ и частично публикуван (Рачев 2003, 113- 116) е средновековният некропол, вкопан в селищната могила Гълъбник, формирана през ранния неолит.

¹ Основна част от документацията на средновековния некропол, вкопан в селищна могила Гълъбник, е на Михаил Чохаджиев и се съхранява в РИМ – Перник. По-малка – в личните архиви на покойния вече д-р С. Чолакови и Е. Карамфилова. Антропологичната експертиза на скелетния материал е направена от д-р С. Чолаков, за съжаление – непубликувана, но със съдействието на М. Даскалов, любезно предоставена на О. Рачев, за да бъде използвана при бъдещи изследвания. Повечето архивни (теренни) фотографии, в настоящата работа, са направени от М. Чохаджиев. Част от тях са на А. Бакъмска. Бихме искали да благодарим на всички за възможността материалите да бъдат публикувани

Физикогеографска характеристика

Селищната могила се намира в местността Гюрица (Чохаджиев 1980, 21), известна и като Чуката или Могилата, на около 2 км северно от с. Гълъбник, общ. Радомир, обл. Перник (обр. 1). Тя е разположен на първа сега заливна тераса на десния бряг на река Блато (или Арката). Надморската ѝ височина е 642 м – с два метра по-високо от околното поле. Това е и причината през Средновековието да бъде използвана за некропол.

Радомирската котловина е равнинна (Пенин 2000, 186), намира се на 600 – 800 м надморска височина и се отводнява от река Блато (ляв приток на Струма). Тя е сред големите и плодородни котловини в района. На север-северозапад е ограничена от планините Голо Бърдо и Черна гора, които я отделят от Пернишката и Брезнишката котловини (обр. 1). На изток достига до Верила, на юг и изток е ограничена от Конявска, северните възвишения на Земенска планина и западните възвишения на Рудините до югозападните възвишения на Черна гора (Крайще).

Радомирската котловина е една от най-просторните и удобни за обитаване в района. Доскоро е била заблатена (откъдето и името на река Блато). Почвата в нея е черна – смолница – тежка за обработване, но сравнително плодородна.

История на проучването

В края на 70-те години на XX в. е предприета мащабна програма за отводняване на Радомирското поле. В резултат на това, при корекция на коритото на река Блато е нарушен голям археологически обект, известен днес като селищна могила Гълъбник (Pavuk, Čochadžiev 1984, 195-228). През 1979 г. започват спасителни разкопки под ръководството на Михаил Чохаджиев. Заложени са два сондажа от двете страни на реката (Чохаджиев 1980, 21). Резултатите са обещаващи и разкопките се разрастват.

През следващата 1980 г. започва проучването на най-високата част на селищната могила. Непосредствено под чима, на дълбочина 0,10 м е локализиран гроб (№ 1) с трупополагане, в който е открита вита бронзова гривна и фрагментирана средновековна керамика (Чохаджиев 1981, 13). За да бъде проучен новооткритият средновековен некропол и освободен теренът за разкопки на неолитното селище, към екипа е привлечена Емилия Карамфилова. С нейното съдействие некрополът е разкопан в периода 1981 – 1982 г. (Pavuk, Čochadžiev 1984, 198; Карамфилова 1983, 140-141).

През 1981 г. в близост до гроб № 1 (в „Централен сондаж“ – ЦС²) са открити още 4 гроба (обр. 2 1, 3), а западно от централния профил в „Западното продължение“ (ЗП) – още 16 (обр. 2 2) – общо 20 гроба (Чохаджиев 1982, 9).

На следващата 1982 г. проучваната площ на праисторическото селище е разширена на запад с 325 м (в ЗП) и са открити още 8 средновековни гроба (Карамфилова 1983, 140-141)³. С това приключва проучването на средновековния некропол, засел централната част на селищната могила и започват разкопките на неолитните селища, в които той е вкопан (Чохаджиев 1983, 6; Чохаджиев 1984, 13). Разкопаната площ на тези селища надхвърля значително площта на средновековния некропол, затова можем да сме сигурни, че той е напълно проучен (обр. 3).

Общата площ⁴ на средновековния некропол е над 500 м². Проучени са 30 гроба, от които гроб № 16 не е свързан със средновековния некропол. Те са датирани от проучвателите в XI – XII в. (Pavuk, Čochadžiev 1984, 198).

² Използвана е номенклатурата на обекта (Бакъмска 2014, 44).

³ Изказваме своите благодарности на Емилия Карамфилова и Анета Бакъмска, които предоставиха пълен достъп до документацията на разкопките на средновековния некропол върху селищна могила Гълъбник и голямо съдействие при нейната обработка. Благодарим на всички колеги от РИМ – Перник, съдействали при работата с документацията.

⁴ Размерът на квадратите от мрежата (обр. 3) е 2,50 x 2,50 м.

Археологически данни за културна среда

По време на проучването на североизток и югоизток от некропола в пет ями е намерена средновековна битова керамика, което е причина проучвателите да допуснат съществуване на селище в тази посока (Карамфилова 1983, 140-141). При по-късните разкопки западният изкоп е разширен на север и там са открити многобройни средновековни ями, в които са намерени няколко цели и фрагментирани гърнета (обр. 4 1, 3, 4), цяла кана (обр. 4 5, 5 2), почти цяло *in situ* зърнохранилище (обр. 5 1)⁵ в западния профил на ЗП (Бакъмска 2014, 44, обр. 3) и до него негативна структура, подобна на вкопана сграда (жилище?). Това потвърждава предположението за съществуване на селище в непосредствена близост до некропола. Дори и да е имало наземни жилища, за каквито свидетелстват множеството случайни находки (обр. 4 и 5), те вероятно са били унищожени от интензивната съвременна оран на селищната могила. Запазени и проучени са само негативните структури (предимно ями). Възможността селището да се е намирало извън селищната могила е много малка, тъй като районът е мочурлив.

Наличието на следи от средновековно селище, вероятно синхронно с некропола, се намират навсякъде около него, не само в североизточната и югоизточната му части, както проучвателите смятат (Карамфилова 1983, 140-141). Тоест некропола и селището са се развивали паралелно, в непосредствена близост, върху единствената незаблатена площ в района. Вероятно некрополът се е развивал до и паралелно със селището, каквито са примерите от Дядово и Сандански (Борисов 1982, 62-63, Т. I; Златков 2017, 154, 155, обр. 1).

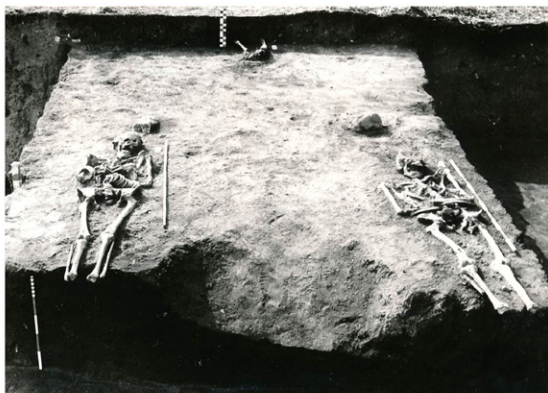
На около пет километра югозападно от некропола, на левия бряг на реката, в м. Биоро, на около 3 км западно от с. Гълъбник, се намира друг средновековен некропол с останки от малка църква. В същата местност се намира и синхронно на тях селище. Въпреки че археологически разкопки там не са провеждани, Д. Джонова допуска възможността за датиране на този обект в първите столетия на късното средновековие (Митова-Джонова 1983, 55, № 141). Други средновековни обекти от района на с. Гълъбник не са известни.

Обр. 1. Сателитно изображение на Радомирското поле с местоположението на некропола. Горе, дясно – съвременна административна карта на района

Fig. 1. Satellite imagery of the Radomir Field and the location of the cemetery. Above, right – modern administrative map of the region

⁵ Непубликуван материал от разкопките на А. Бакъмска.

1

Обр. 2. Първите групи гробове от некропола
Fig. 2. The first clusters of burials in the cemetery

2

Планировка

Разположението на гробовете показва, че некрополът е планиран. Гробовете са разположени в две редици, по-голяма от които е северната (обр. 3). Тя е с посока североизток-югозапад и включва 19 гроба⁶. Южно от нея седем гроба са подредени в друга линия, ориентирана както предната⁷. Разстоянието между гробовете в рамките на една редица е около 2,50 м. Разстоянието между редиците е около 7 м. Това ни кара да мислим, че гробовете са били маркирани на повърхността.

Гробни съоръжения

Тъй като могилата се обработва от векове, поне един метър от височината ѝ е разнесена към околното поле и скелетите са открити непосредствено под чима, някои от тях са нарушени при оранта. Затова гробните им ями не са регистрирани. Тъй като няма следи от конструкция, вероятно трупове са полагани в обикновена гробна яма, която не е била старателно оформяна. Дъното им е от пръст (няма данни за друго). Отсъстват данни и за конкретно покритие, което ни кара да приемем, че такова не е имало. Не са открити и следи от дървени конструкции.

При две от ямите – тези на гробове с №№ 2 и 13 е регистрирано частично ограждане на гробната яма с камъни, поставени на определено разстояние един от друг, така че да образуват част от елипса. Няма конкретни данни доколко това е конструктивен елемент в градежа на гроба или определен ритуал. При фотографията на гроб № 13 (обр. 18 2) се забелязва, че камъните са по-високо от скелета на покойника. За гроб № 2 няма данни.

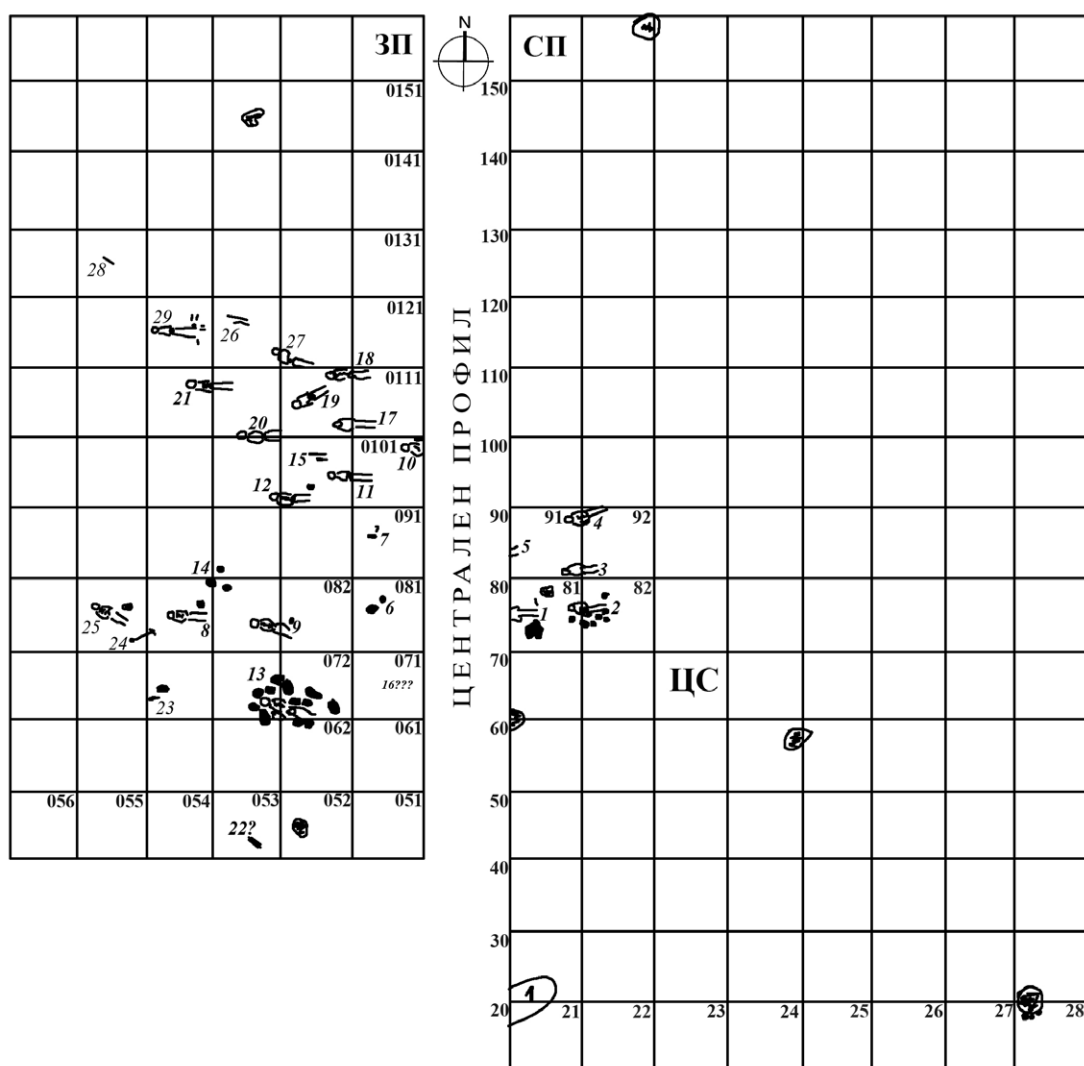
Описания на гробовете и инвентара им⁸

При попълването на отделните рубрики е направен опит да бъде съпоставяна и допълвана текстовата документация с графичната и с фотодокументацията. В случаите, при които не е налична нужната за съответната рубрика информация, е отбелязвано, че „няма данни“. В случаите,

⁶ Гробовете: 1 – 5, 7, 10 – 12, 15, 17 – 21, 26 – 29.

⁷ Гробовете: 8, 9, 13, 14, 23 – 25.

⁸ Описанието на гробовете, гробните съоръжения, инвентара и планировката на некропола е изработено въз основа на документацията от археологическите разкопки на некропола. Основна част от тази документация е изготвена от ръководителя на разкопките Михаил Чохаджиев. По-малка част от нея е текстова и графична документация на Емилия Карамфилова и Анета Бакъмска.

Обр. 3. План на некропола и част от средновековните ями

Fig. 3. Plan of the cemetery and some of the medieval pits

когато има такива, но те не са достатъчно ясни или се разминават при съпоставка с данните в някой от другите методи на документиране, е отбелязвано че „няма сигурни данни“.

Отделните рубрики са специфични. Те са разработени въз основа на особеностите на разглеждания некропол. В същото време е направен опит да се ползват общите унифицирани рубрики, характерни за този род обекти.

Номерацията на гробовете следва дадената от проучвателите им, която следва поредността на откриването им. Графичните и фотоизображения на гробовете са приложени след текста, описващ съответните съоръжения. Указаната дължина е само на скелетите и винаги е давана *in situ*. В скоби след номера на гроба е посочена годината на проучването и поредния номер на образите отнасящи се към него.

ГРОБ № 1 (1980 г.) – обр. 6

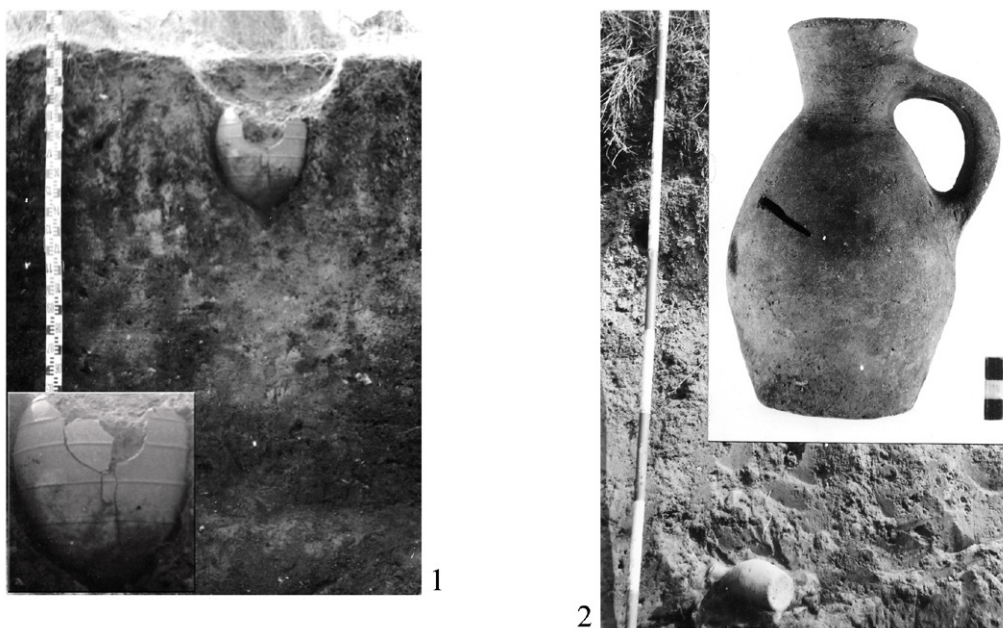
Разположен е в кв. 81. Дълбочина – 0,20 м. Координати – мандибула: R 80 – в 1,80 м; R 70 – 1,85 м, глезени: R 80 – 2,55 м; R 70 – 1,74 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Дължина: над 1,40 м (черепът попада под Централния профил).

Запад-изток, отклонение на краката – 30° на С. Положен по гръб с изпънати крака; ръце:

Обр. 4. Археологически материали от средновековното селище
Fig. 4. Archaeological artifacts yielded by the medieval settlement

Обр. 5. Археологически структури от средновековното селище. 5 1. Зърнохранилище в плитка средновековна яма; долу, ляво – детайл. 5 2. Цяла кана на дъното на средновековна яма
Fig. 5. Archaeological features excavated in the medieval settlement.
5. 1. A grain storage in a shallow medieval pit; below, left – a detail.
5. 2. A complete jug at the bottom of a medieval pit

дясна – разрушена от машини, лявата е под таза; костите на краката са изпънати.

Инвентар: Фрагмент от стъклена гривна е намерен около китката на лявата ръка, в непосредствена близост до гроба са намерени още 4 фрагменти от стъклени гривни (Инв. № 403).

ГРОБ № 2 (1981 г.) – обр. 7

Разположен е в кв. 81 и 82. Дълбочина – 0,20 м. Координати – череп: R 71 – 1,62 м; R 81 – 1,08 м; глезени: R 71 – 1,72 м; R 81 – 1,24 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Дължина – 128 см.

Черепът е на запад, с отклонение на краката 5° на юг. Положен е по гръб с изпънати крака, ръце – кръстосани на таза, лявата е върху дясната; с лице обърнато на юг.

Черепът е запазен; подбедрените кости липсват, ребрата от лявата страна са разместени.

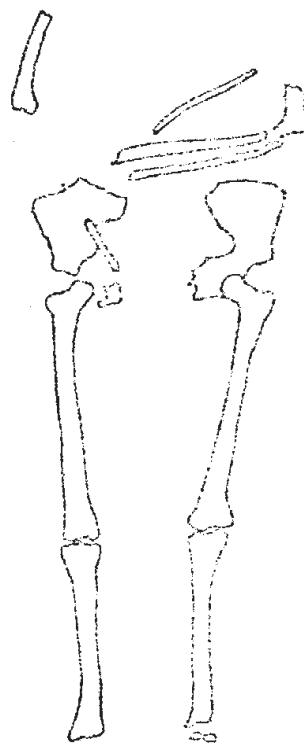
Без инвентар.

ГРОБ № 3 (1981 г.) – обр. 8

Разположен е в кв. 91 и 92. Дълбочина – 0,25 м. Координати – череп: R 80 – 2,18 м; R 81 – 0,74 м; глезен: R 81 – 1,32 м; R 82 – 1,41 м.

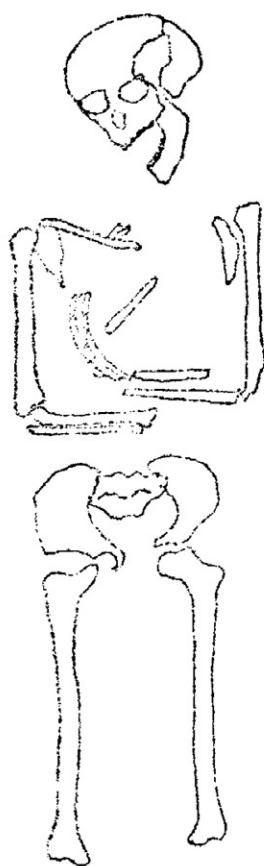
Гробно съоръжение – няма данни. Дължина – 156 см.

Черепът е на запад. Положен е по гръб с изпънати крака, ръце – кръстосани на таза, лявата е непосредствено върху тазовата кост, за дясната няма данни; лицето е обърнато на север.

Обр. 6. Гроб № 1

Fig. 6. Burial № 1

1

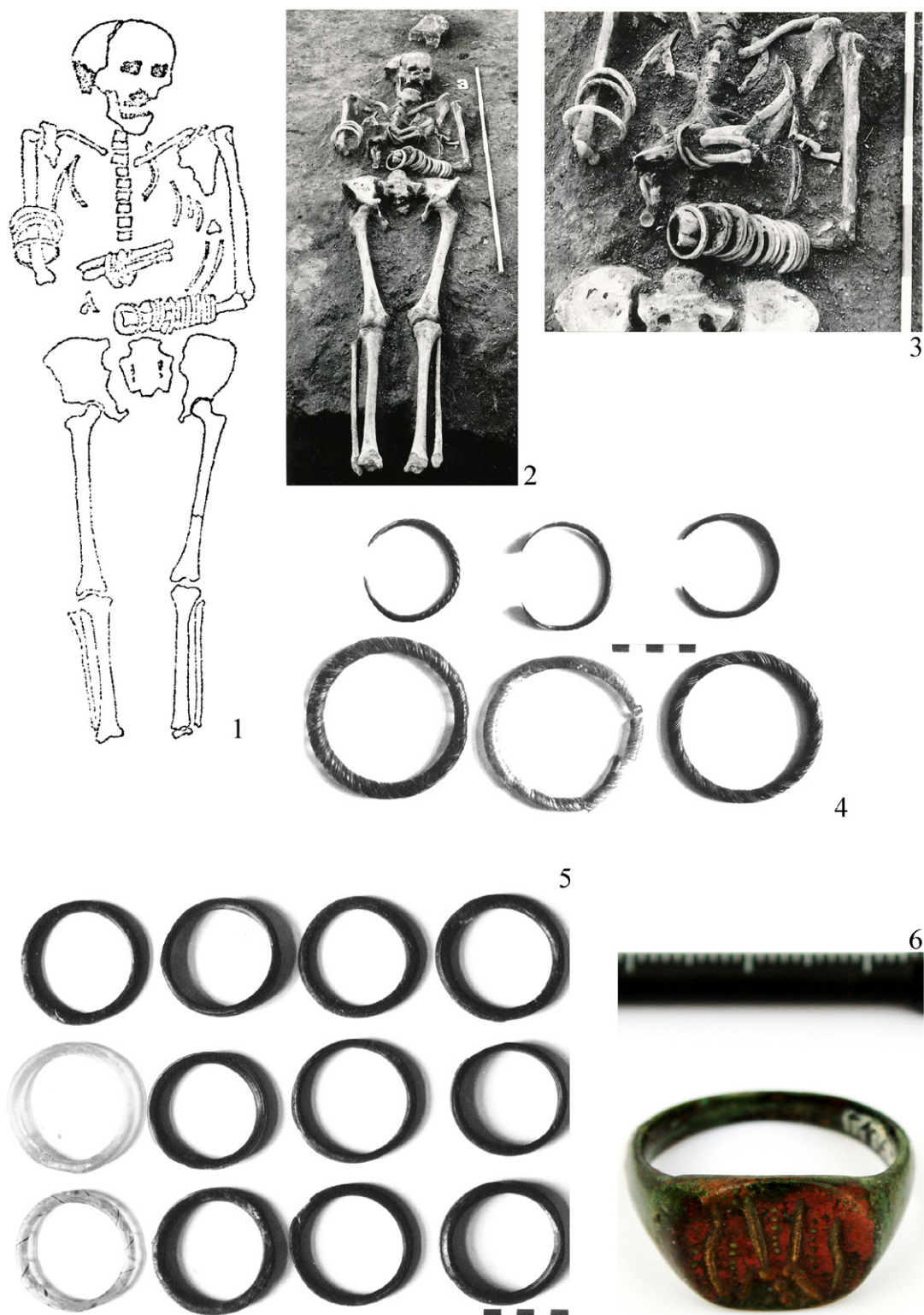
2

3

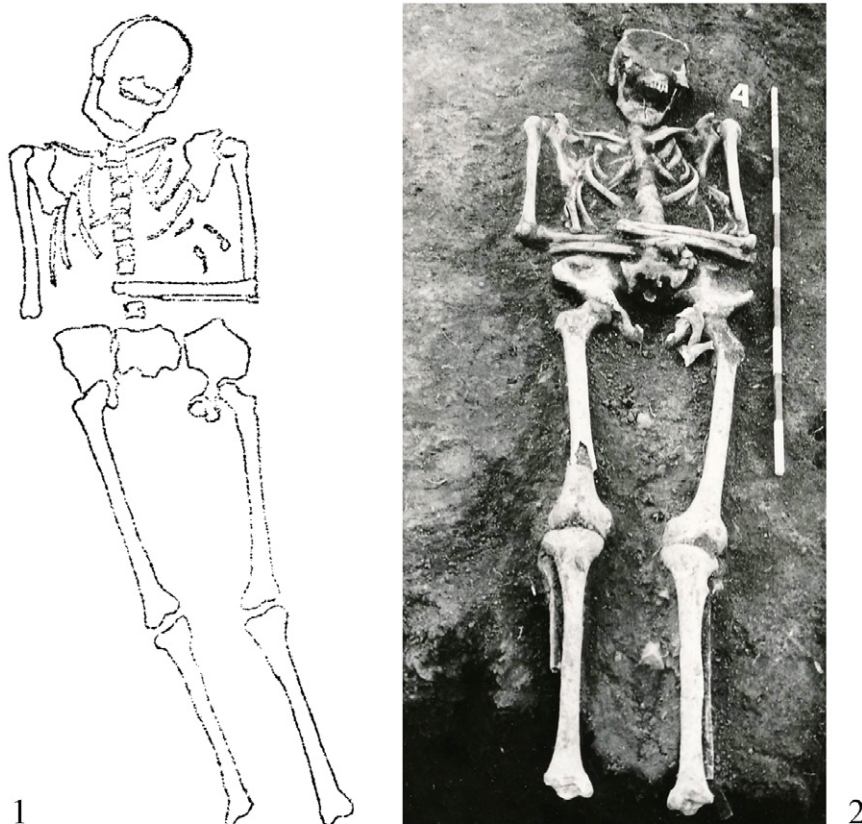
Обр. 7. Гроб № 2

Fig. 7. Burial № 2

Обр. 8. Гроб № 3. 8.3. Гроб № 3, местоположение на гривните. 8.4. Гривни на лявата ръка, гроб № 3. 8.5. Гривни на дясната ръка, гроб № 3. 8.6. Пръстен, гроб № 3

Fig. 8. Burial № 3. 8.3. Burial № 3, the location of the bracelets. 8.4. Bracelets on the left arm, burial № 3. 8.5. Bracelets on the right arm, burial № 3. 8.6. Ring, burial № 3

Обр. 9. Гроб № 4

Fig. 9. Burial № 4

Черепът е разрушен, липсват предните зъби на горната челюст и подлакътните кости на дясната ръка; фалангите на пръстите са разместени; ребрата също са разместени; липсват част от ходилата.

Инвентар – от китката до лакътя на лявата ръка са наредени 12 стъклени гривни (обр. 8 3-4). На дясната раменна кост са открити 3 големи стъклени гривни (обр. 8 3, 5). Над китката, до лакътя на дясната ръка са намерени 3 бронзови гривни, едната от които – вита (обр. 8 3, 5). На една от разположените в неантропологичен порядък фаланги е открит пръстен (обр. 8 6).

Забележка – има данни за инвентарните номера на гривните и пръстена. Няма сигурни данни, че гривните, представени на обр. 8 5 са именно от този гроб, но логически няма възможност да бъдат отнесени към друг.

ГРОБ № 4 (1981 г.) – обр. 9

Разположен е в кв. 91 и 92. Дълбочина – 0,25 м. *Координати* – череп: R 91 – 0,48 м; R 90 – 2,45 м; глезен: R 92 – 1,12 м; R 91 – 1,42 м.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина* – 151 см.

Черепът е на запад, краката са с отклонение от 20° на север. Положен е по гръб с изпънати крака, ръце – кръстосани върху таза, като дясната е върху тазовата кост, а лявата – върху дясната; лицето е обърнато на север.

Лицевата част на черепът е разрушена при селскостопанска работа, запазена е само долната челюст; пръстите на ръцете и краката липсват.

Без инвентар.

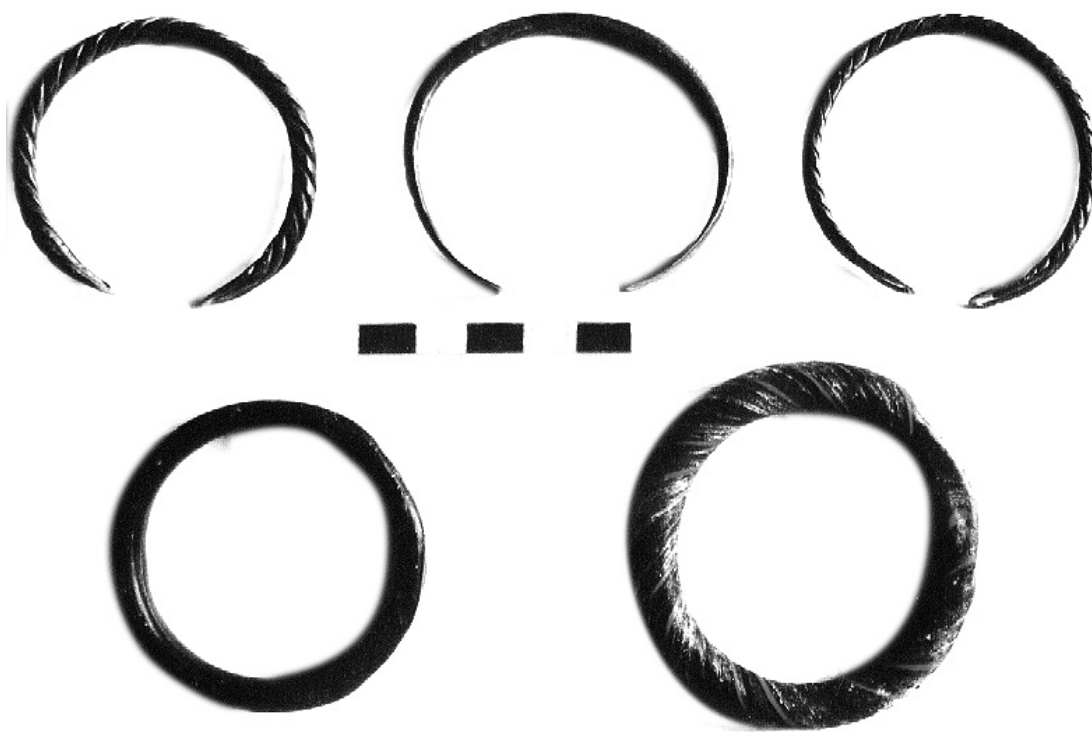
ГРОБ № 5 (1981 г.) – обр. 10

Разположен е в кв. 91, непосредствено до гроб № 3 и гроб № 4, до западния профил. Дълбочина – 0,25 м. *Координати* – няма данни.

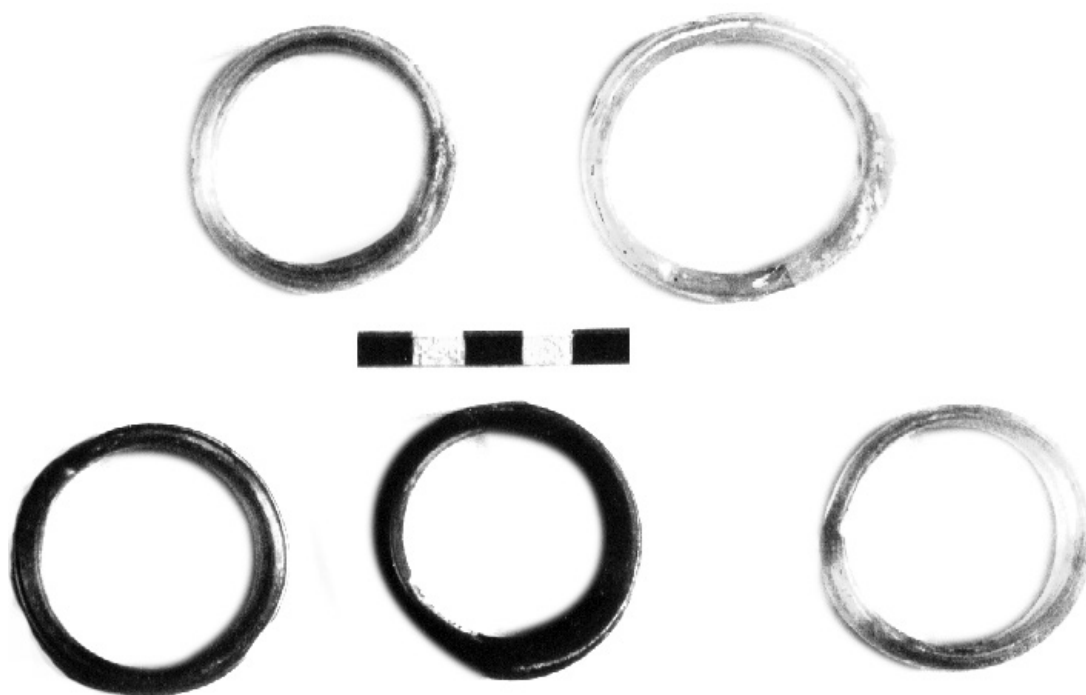
Обр. 10. Гроб № 5

Fig. 10. Burial № 5

Обр. 11. Гроб № 6. Бронзови и стъклени гривни

Fig. 11. Burial № 6. Bronze and glass bracelets

Обр. 12. Гроб № 7. Стъклени гривни
Fig. 12. Burial № 7. Glass bracelets

1

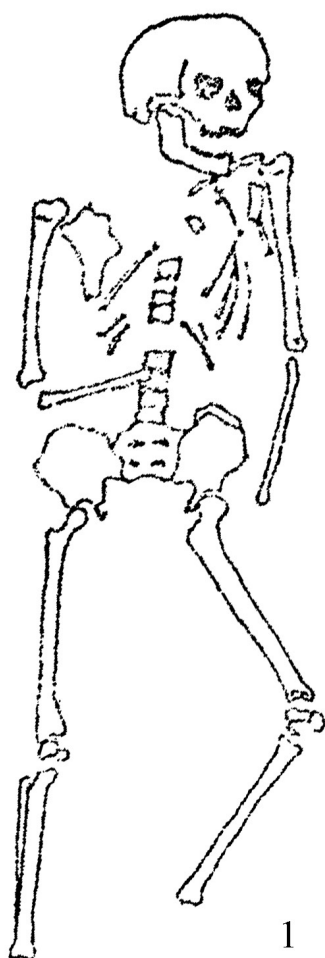

2

3

Обр. 13. Гроб № 8. 13.3. Бронзов пръстен от гроб № 8
Fig. 13. Burial № 8. 13.3. Bronze ring yielded by burial № 8

3

Обр. 14. Гроб № 9. 14 3. Гривни от гроб № 9

Fig. 14. Burial № 9. 14 3. Bracelets yielded by burial № 9

Гробно съоръжение – няма данни. Дължина – няма данни.

Ориентация – крака на изток, с отклонение от 10° на север. Позиция – няма текстови данни. Състояние на скелета – има данни за отсъствие на подбедриците на краката.

Без инвентар.

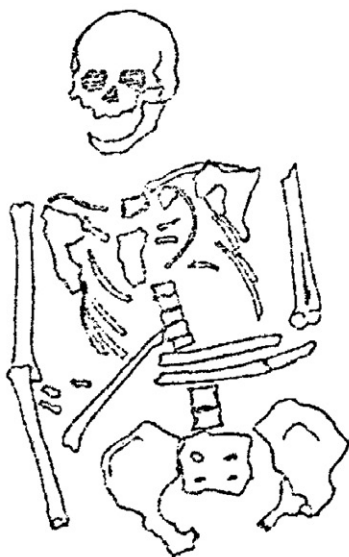
Забележка – разчистени са само бедрените кости на скелета, останалата част от него остава под Централния профил на обекта.

ГРОБ № 6 (1981 г.) – обр. 11

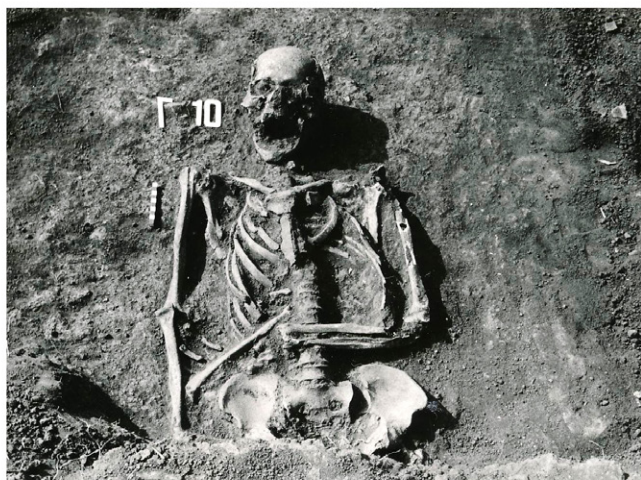
Разположен е в кв. 081. Дълбочина – 0,15 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Състояние на скелета – гробът е напълно унищожен; намени са само части от черепа и раменния пояс.

Инвентар – две стъклени гривни с размери съответно: 6,7x1 и 5,6x1,4 см и три бронзови гривни с размери съответно: 6x1, 5,5x0,4 и 5,5x1 см (обр. 11). Всичките с Инв. № 1096.

1

2

Обр. 15. Гроб № 10

Fig. 15. Burial № 10

ГРОБ № 7 (1981 г.) – обр. 12

Разположен е в кв. 091. Дълбочина – 0,15 м.

Гробно съоръжение – унищожено. Състояние на скелета – той е напълно унищожено; между малкото останали натрошени кости са открити 7 стъклени гривни.

Инвентар – стъклени гривни са съответно с размери: 5,7x1,8; 5x1,5; 5,1x1; 4,9x1,2; 4,9x1,1; 5,2x0,7; 5,7x1,1 см. Всичките с Инв. № 1097.

ГРОБ № 8 (1981 г.) – обр. 13

Разположен е в кв. 084. Дълбочина – 0,45 м. Координати – череп: R 074 – 1,53 м; R 084 – 1,62 м; глезени: R 073 – 1,14 м; R 083 – 1,31 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Дължина – 136 см.

Череп на запад, отклонение на главата от 13° на север. Положен е по гръб с изпънати крака, ръце – кръстосани на корема, лявата върху дясната; дясна половина на скелета – от ходилото до лакътната става е изместена на запад с 0,19 м; костта на дясната подбедрица е изместена между бедрените кости; лицето е обърнато на юг.

Състояние на скелета – сравнително добра запазеност; липсват част от костите на китките, ръцете и стъпалата.

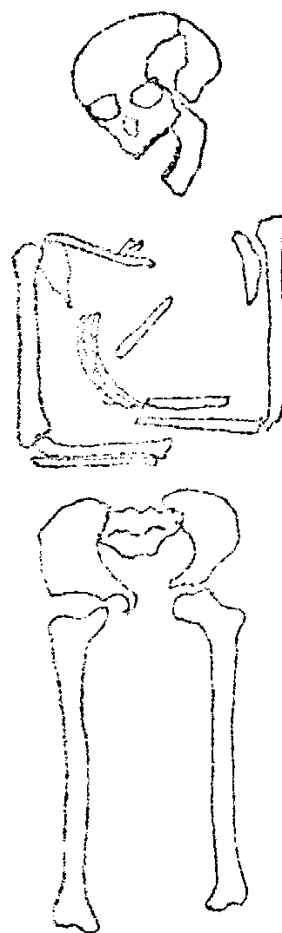
Инвентар – бронзов пръстен на лявата ръка; диаметър му е 2,3x2 см, Инв. № 1156.

ГРОБ № 9 (1981 г.) – обр. 14

Разположен е в кв. 082 и 083. Дълбочина – 0,55 м. Координати – череп: R 073 – 1,95 м; R 083 – 2,20 м; глезени: R 071 – 2,30 м; R 081 – 3,00 м.

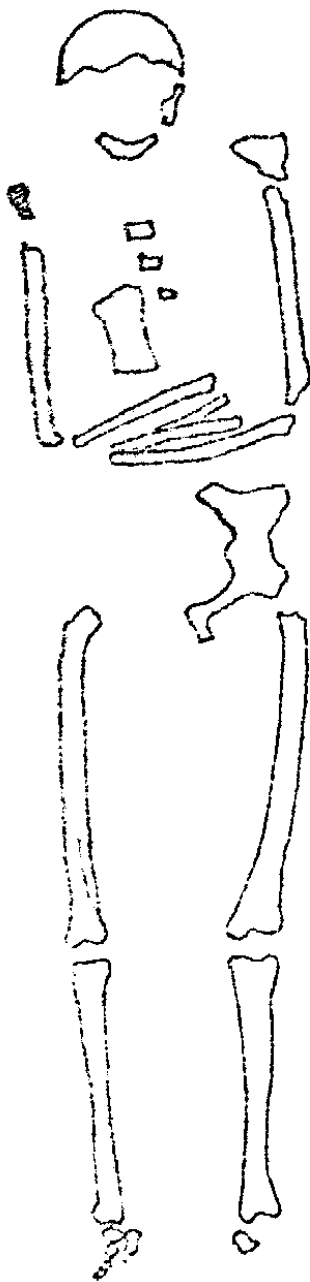
Гробно съоръжение – няма данни. Дължина – 124 см.

Ориентация: запад – изток, отклонение от 35° на север. Положен е по гръб с изпънат десен и леко свит в коляното ляв крак, ръце – дясната е на корема, лявата лежи покрай тялото; лицето е обърнато на север. Сравнително добре запазен скелет, липсват част от костите на китките, ръцете и едното стъпало.

Обр. 16. Гроб № 11

Fig. 16. Burial № 11

Обр. 17. Гроб № 12
Fig. 17. Burial № 12

Инвентар – 1) стъклена гривна на лявата ръка; диаметър 5,5x4,4 см; кв. 083; *Инв. № 1157*; 2) бронзова гривна, вита; до лявата ръка; диам. 5,1x3,9 см; *Инв. № 1157*.

ГРОБ № 10 (1981 г.) – обр. 15

Разположен е в кв. 0101. Дълбочина – 0,30 м. *Координати* – череп: R 091 – 2,05 м; R 0101 – 1,75 м; глезени: R 071 – 2,30 м; R 081 – 3,00 м.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина до бедрените кости* – 90 см.

Ориентация – запад – изток, отклонение 15° на юг. Положен е по гръб, с ръце скръстени на корема. Горната челюст липсва; разместена е лакътната кост на дясната ръка.

Инвентар – без инвентар.

Забележка – Долната половина на скелета е под Централния профил на обекта и не е проучена.

ГРОБ № 11 (1981 г.) – обр. 16

Разположен е в кв. 0101 и кв. 0102. Дълбочина – 0,30 м.

Координати – череп: R 092 – 1,72 м; R 0102 – 2,30 м; глезени: R 090 – 1,85 м; R 0100 – 2,04 м.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина на скелета* – 152 см.

Запад – изток, без отклонение. Положен е по гръб с изпънати крака, ръцете са поставени на таза, почти успоредно една на друга, като дясната ръка е над лявата. *Скелета* е лошо запазен; липсва лицевата част на черепа, голяма част от костите на раменния пояс, таза, стъпалата и китките на ръцете.

Без инвентар.

ГРОБ № 12 (1981 г.) – обр. 17

Разположен е в кв. 0101 и 0103. Дълбочина – 0,40 м.

Координати – череп: R 093 – 0?; R 091 – 1,09 м; глезени: R 0103 – 0?; R 0101 – 2,44 м.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина* – 155 см.

Запад – изток, без отклонение. Положен е по гръб с изпънати крака, ръце – сгънати успоредно над таза, дясната – над лявата. Сравнително добра запазеност; липсват част от костите на китките, ръцете и едното стъпало.

Без инвентар.

ГРОБ № 13 (1981 г.) – обр. 18

Разположен е в кв. 072 и 073. Дълбочина – 0,20 м. *Координати* – череп: R 063 – 2,37 м; R 073 – 2,72 м; глезени: R 062 – 1,43 м; R 071 – 2,60 м.

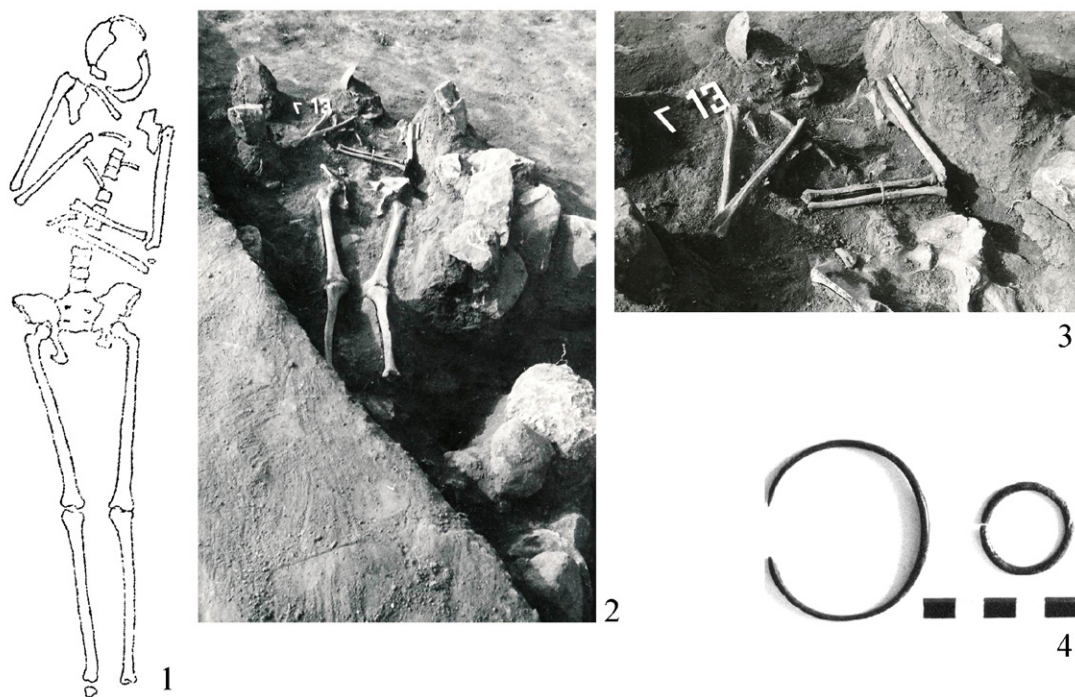
Гробно съоръжение – яма с правоъгълна форма. *Допълнително гробно съоръжение* – ограждане с камъни на ямата. *Дължина на скелета* – 152 см.

Запад – изток, отклонение от 30° на юг. Положен е по гръб с изпънати крака, ръце – лявата лежи на корема, а дясната е свита покрай тялото. Липсват горната челюст, части от черепа и гръдния кош.

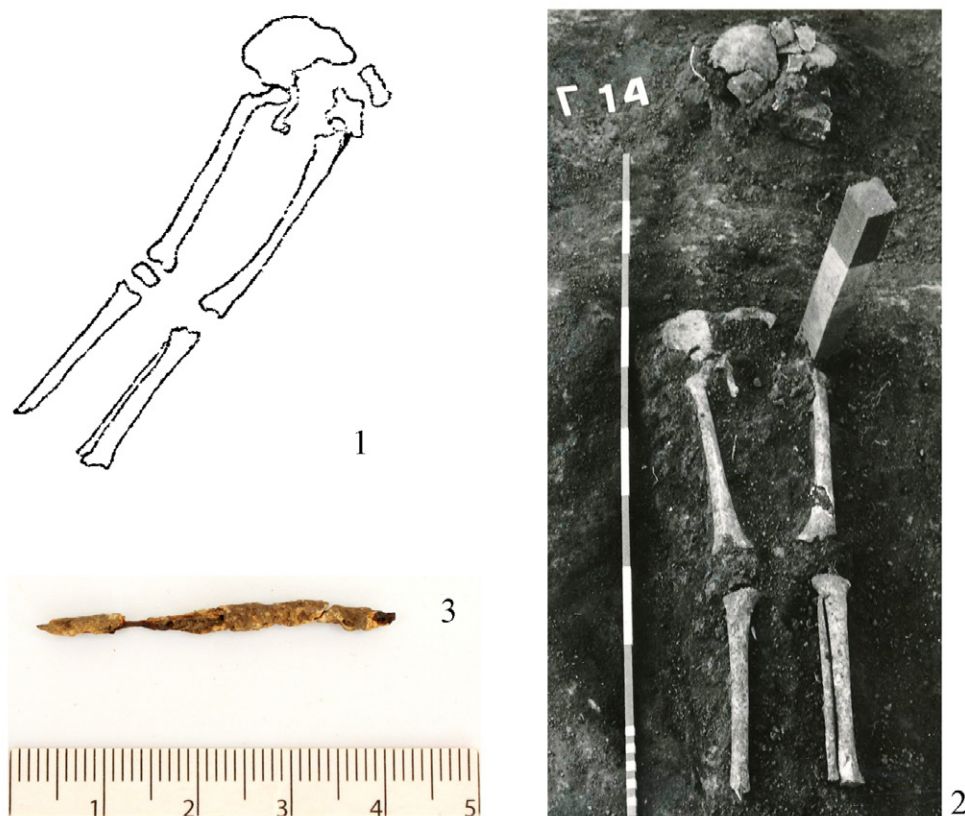
Инвентар – 1) бронзова гривна с диаметър 5,5x5,8 см, *Инв. № 1128* (обр. 18 3-4); 2) части от желязна гривна, силно корозирала и фрагментирана; 3) бронзова обеца – халка с размери 3x3,2 см; *Инв. № 1159* (обр. 18 4).

ГРОБ № 14 (1981 г.) – обр. 19

Разположен е в кв. 083 и 094. Дълбочина – 0,40 м. *Координати* – череп: R 084 – 2,02 м; R 094 – 2,83 м; глезени: R 072 – 2,92 м; R 082 – 2,06 м.

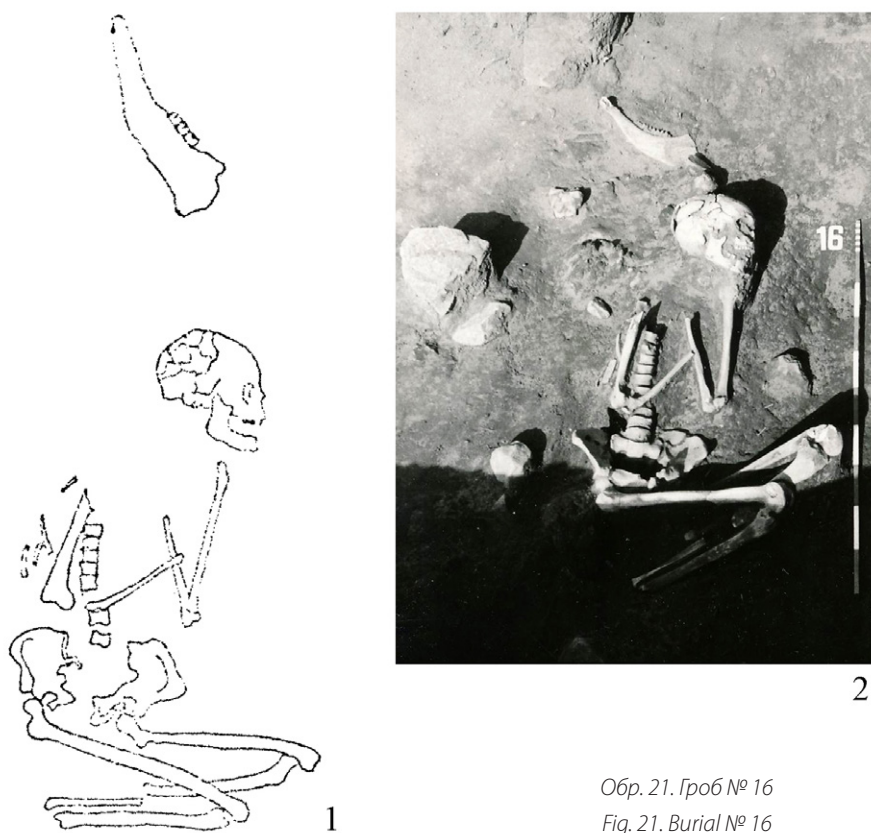
Обр. 18. Гроб № 13. 18 3. Детайл от гроб № 13 – разположение на гривната. 18 4. Обеца и гривна от гроб № 13
Fig. 18. Burial № 13. 18 3. A detail of burial № 13 – the location of the bracelet. 18 4. Earring and a bracelet yielded by burial № 13

Обр. 19. Гроб № 14
Fig. 19. Burial № 14

Обр. 20. Гроб № 15. 20 3. Стъклени мъниста от гроб № 15
Fig. 20. Burial № 15. 20 3. Glass beads yielded by burial № 15

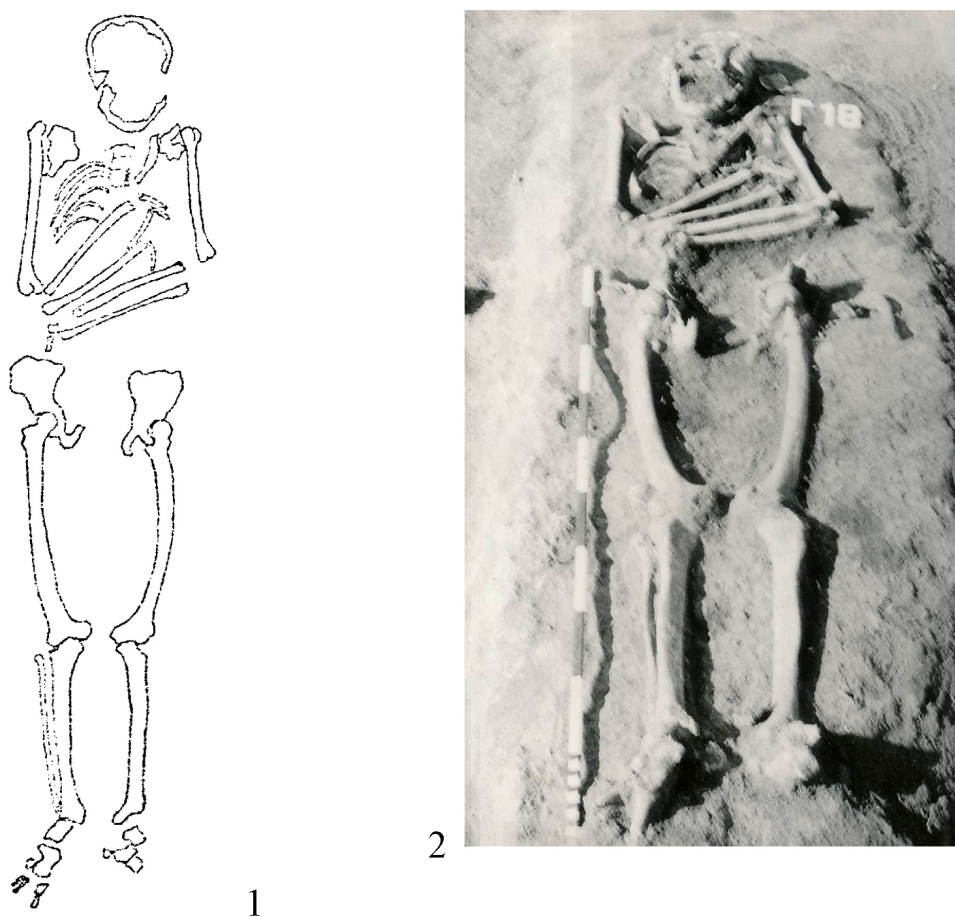

Обр. 21. Гроб № 16
Fig. 21. Burial № 16

Обр. 22. Гроб № 17. 2 3: Гроб № 17 – детайл – извадена долна челюст

Fig. 22. Burial № 17. 2 3: Burial № 17 – a detail – a mandibula

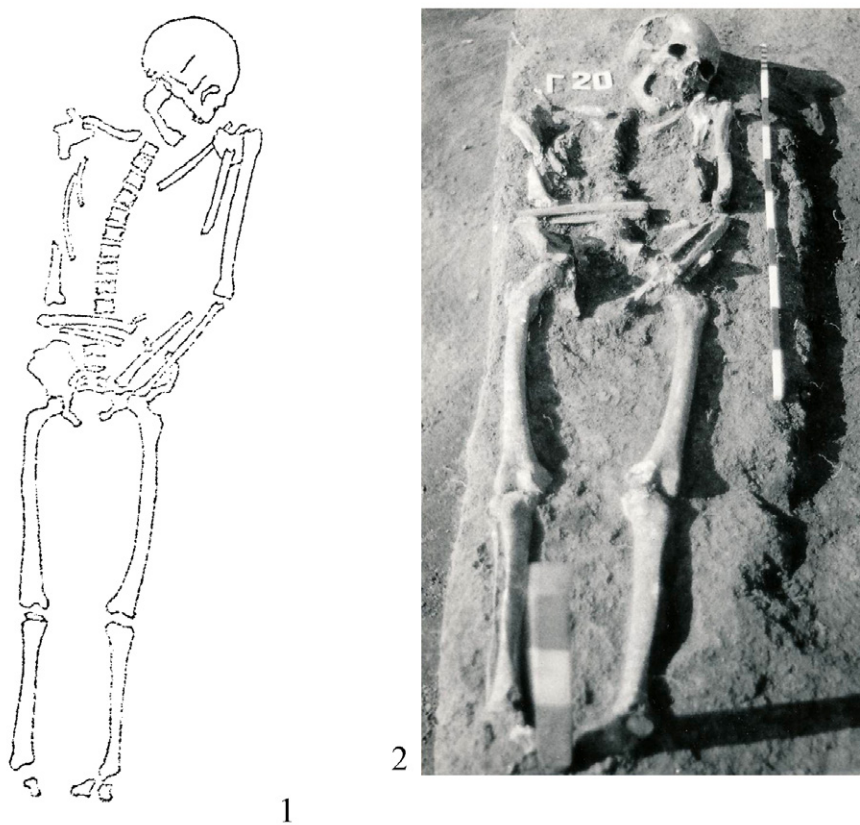

Обр. 23. Гроб № 18

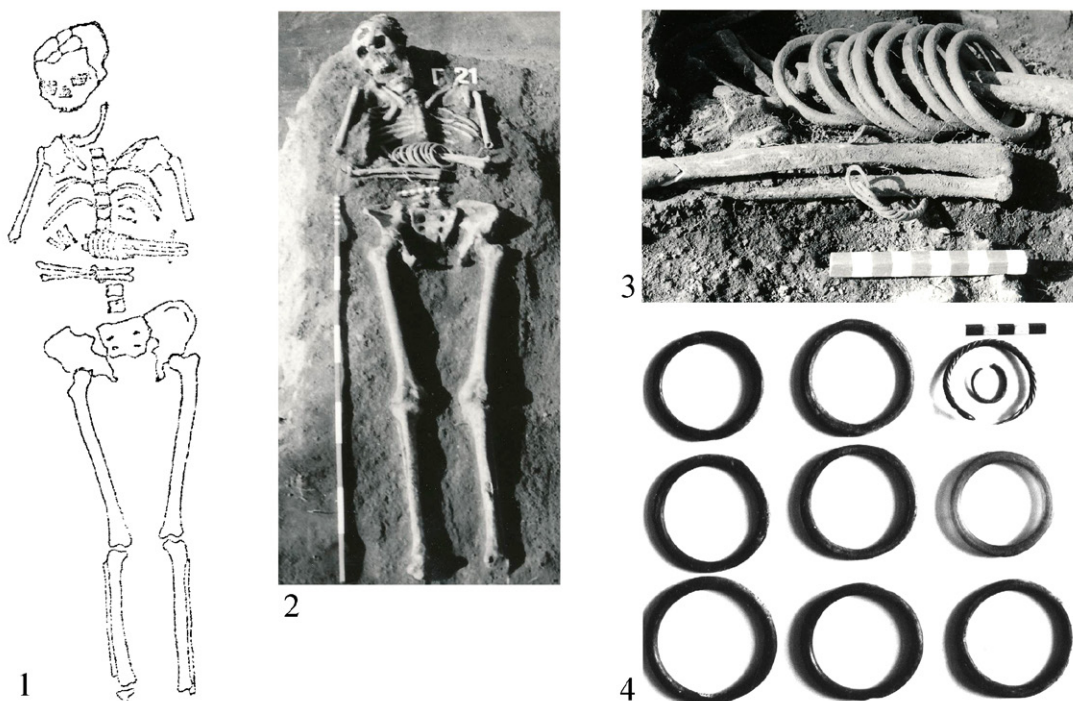
Fig. 23. Burial № 18

Обр. 24. Гроб № 19. 24 3. Разположение на гривната. 24 4. Гривната от гроб № 19
Fig. 24. Burial № 19. 24 3. The location of the bracelet. 24 4. The bracelet yielded by burial № 19

Обр. 25. Гроб № 20
Fig. 25. Burial № 20

Обр. 26. Гроб № 21. 26 3. Гроб № 21 – детайл – разположение на накитите. 26 4. Накитите от гроб № 21
Fig. 26. Burial № 21. 26 3. Burial № 21 – a detail – locations of the personal ornaments. 26 4. The personal ornaments yielded by burial № 21

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина* – 125 см (?).

Ориентация – запад – изток, отклонение от 35° на север. Положен е по гръб с изпънати крака. Черепът е силно натрошен; липсват долната челюст и костите от черепа до таза; запазени са бедрените кости и подбедриците.

Инвентар – желязна игла (обр. 19 3), намерена в запазената част от устната кухина; дължина 3,9 см, *Инв. № 1158*.

ГРОБ № 15 (1981 г.) – обр. 20

Разположен е в кв. 0102. Дълбочина – 0,20 м. *Координати* – глезени: R 091 – 1,83 м; R 0101 – 1,17 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Запазена дължина – 47 см.

Ориентация – запад – изток без отклонение. *Позиция* – няма данни. Запазени са само част от тазовите кости, бедрените и подбедриците.

Инвентар – стъклени мъниста – 45 броя (обр. 20 3). Мънистата са намерени на мястото на намиралата се някога горна част на трупа, *Инв. № 1160*.

ГРОБ № 16 (хокер) (1981 г.) – обр. 21

Разположен е в кв. 071. Дълбочина – 0,80 м. *Координати* – череп: R 070 – 1,17 м; R 071 – 1,47 м; десен глезен: R 060 – 1,50 м; R 061 – 1,81 м; ляв глезен: R 060 – 1,48 м; R 061 – 2,00 м.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина* – 97 см.

Север – юг, отклонение от 30° на юг. Положен е на лявата си страна с лице на изток, ръцете му са сгънати към брадата, като дясната е върху лявата. Липсват по-голяма част от ребрата, костите на китките, дланите и стъпалата.

Без инвентар.

Забележка – около хокера се намират големи парчета от деструкции. На 0,20 м от черепа, в северна посока е открита лявата половина на долна челюст от кон. Вероятно гробът е от ранната желязна епоха. Недалеч от него (на около 3 м в югозападна посока, в кв. 051, до кв. 052) е

намерен двоен гроб, хокери на дясно, с керамика от ранножелязната епоха (Бакъмска 2014, 45, 52, обр. 5; Mihaylov 2016, 178).

ГРОБ № 17 (1981 г.) – обр. 22

Разположен е в кв. 0111 и 0112. Дълбочина – 0,30 м. Координати – череп: R 0102 – 2,10 м; R 0112 – 3,10 м; глезени: R 0100 – 1,42 м; R 0110 – 2,82 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Дължина – 151 см.

Запад – изток, с отклонение 25° на север. Положен по гръб, черепът е изместен над лявата раменна кост. Долната челюст е измъкната и лежи върху черепа (обр. 23 3); дясната ръка е положена върху гърдите, лявата – върху корема. *Състояние на скелета – няма данни.*

Без инвентар.

Забележка – горната част на скелета е разположена по-ниско от долната с 15 – 20 см.

ГРОБ № 18 (1981 г.) – обр. 23

Разположен е в кв. 0111 и 0112. Дълбочина – 0,21 м. Координати – череп: R 0102 – 2,41 м; R 0112 – 1,73 м; глезени: R 0100 – 2,36; R 0110 – 1,82 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Дължина – 151 см.

Запад – изток, без отклонение. Положен е по гръб; дясната ръка е положена върху гърдите, лявата – върху корема. Цялата лицева част е унищожена от земекопна техника.

Без инвентар.

ГРОБ № 19 (1981 г.) – обр. 24

Разположен е в кв. 0112. Дълбочина – 0,38 м. Координати – череп: R 0102 – 1,28 м, R 0112 – 1,55 м; глезени: R 0101 – 1,25 м, R 0111 – 1,17 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Дължина на скелета – 150 см.

Запад – изток, с отклонение 20° на юг (за горната половина на скелета). Положен е по гръб с изпънати крака; дясната ръка е поставена върху гърдите, а лявата – върху корема. Не е добре запазен; черепът е разтрошен и липсва горна челюст.

Инвентар – стъклена гривна (обр. 24 3-4) сложена на лявата ръка; размери – 7,2x5,5; Инв. № 1148.

ГРОБ № 20 (1981 г.) – обр. 25

Разположен е в кв. 0113 и 0103. Дълбочина – 0,30 м. Координати – череп: R 0103 – 0,94 м; R 0113 – 2,32 м; глезени: R 0102 – 0,07 м; R 0112 – 2,35 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Дължина на скелета – 158 см.

Запад – изток, с отклонение на главата от 20° на север. Положен е по гръб; черепът е обърнат на север; дясната ръка е поставена на корема, лявата – върху таза. *Състояние на скелета – няма данни.*

Без инвентар.

ГРОБ № 21 (1981 г.) – обр. 26

Разположен е в кв. 0113 и 0114. Дълбочина – 0,48 м. Координати – череп: R 0104 – 2,00; R 0114 – 1,63 м; глезени: R 0102 – 2,60 м; R 0112 – 2,19 м.

Гробно съоръжение – няма данни. Дължина на скелета – 165 см.

Запад – изток, с отклонение 8° на юг. Положен е по гръб с изпънати крака; ръцете са поставени на гърдите. Липсват костите на китката, дланите и стъпалата.

Инвентар – 1) стъклени гривни – 8 бр. Инв. № 1149, намерени са на лявата ръка на покойника (обр. 26 3-4); размерите им са: 1.1) 6,6x5,1 см; 1.2) 6,3x5 см; 1.3) 6,3x5,2 см; 1.4) 6x5,1 см; 1.5) 6,2x4,9 см; 1.6) 6,5x5,2 см; 1.7) 6,4x5,1 см; 1.8) 6,6x5,2 см. 2) бронзова гривна с размери 5,6x3,7 см, на дясната ръка (обр. 26 4, горе дясно); Инв. № 1149, 3) бронзова обеса, от дясната страна на черепа (обр. 26 4, горе дясно): 2,2x1,4 см; Инв. № 1149.

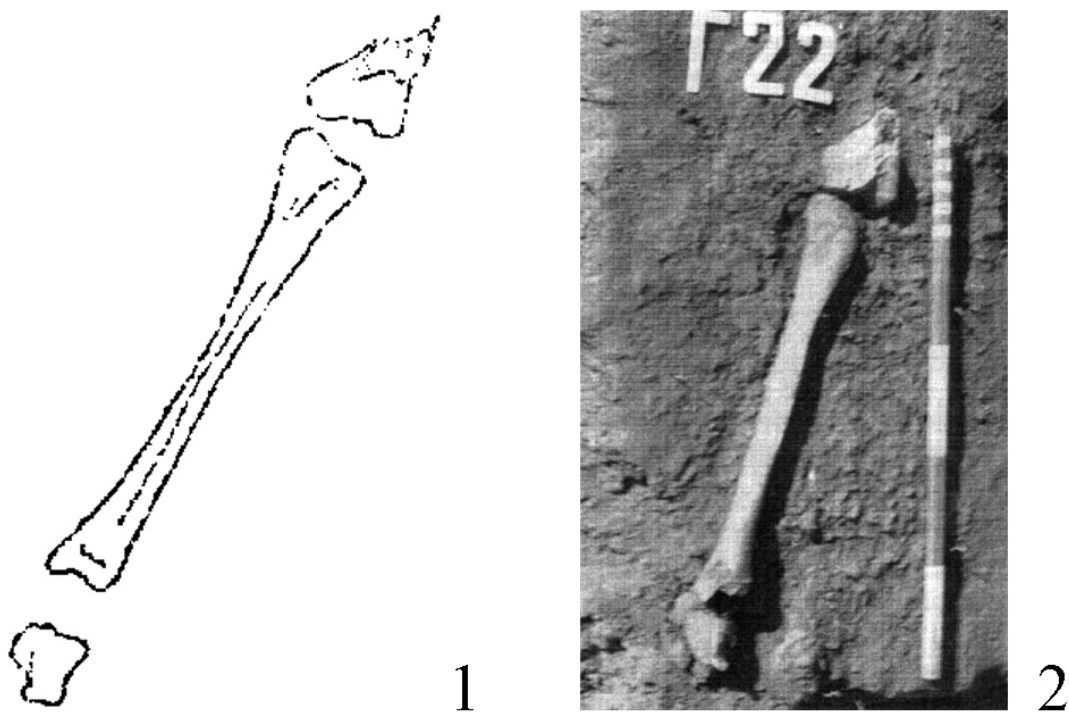
ГРОБ № 22 (1982 г.) – обр. 27

Разположен е в кв. 053. Дълбочина – 0,17 м. Координати – R 043 – 1,00 м; R 042 – 1,70 м; R 052 – 2,20 м; R 053 – 1,90 м.

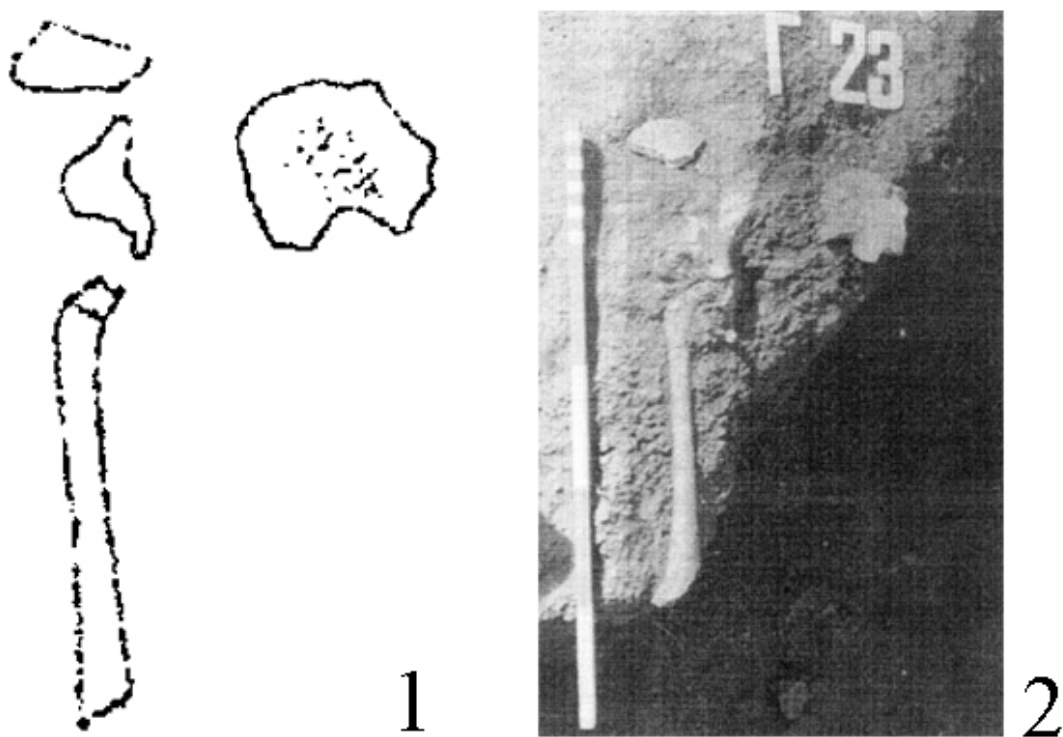
Гробно съоръжение – няма данни. Дължина на скелета – няма данни.

Ориентация – запад – изток.

Позиция – няма данни.

Обр. 27. Гроб № 22
Fig. 27. Burial № 22

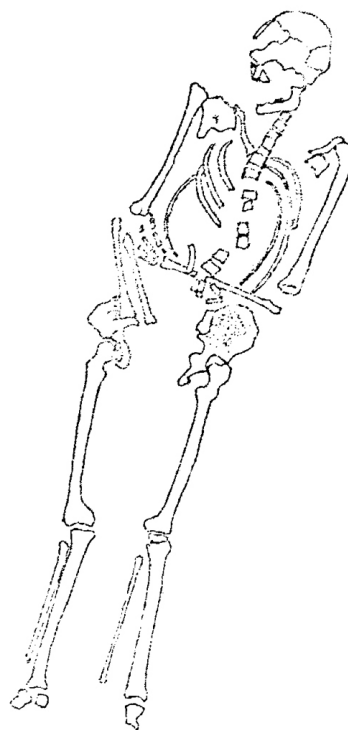
Обр. 28. Гроб № 23
Fig. 28. Burial № 23

2

1

Обр. 29 1. Разположение на гробове с №№ 24 и 25. 29 2. Гроб № 24

Fig. 29 1. The location of burials №№ 24 and 25. 29 2. Burial № 24

Състояние на скелета – от скелета “in situ” е запазена само едната бедрена кост с дължина 36 см. Без инвентар.

ГРОБ № 23 (1982 г.) – обр. 28

Разположен е в кв. 074 и 075. Дълбочина – 0,25 м. *Координати* – R 064 – 0,43 м; R 063 – 2,08 м; R 074 – 1,80 м.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина на скелета* – няма данни.

Запад – изток, при запазената част от скелета няма отклонение. *Позиция* – няма данни.

Състояние на скелета – костите са в неантропологичен порядък; запазени “in situ” са част от таза и дясната бедрена кост в кв. 074; дължина 38 см.

Инвентар – няма данни.

ГРОБ № 24 (1982 г.) – обр. 29, долу, ляво; обр. 29 2

Разположен е в кв. 084 и 085. Дълбочина – 0,13 м. *Координати* – череп: R 074 – 0,56 м; R 084 – 2,10 м; таз: R 073 – 2,36 м; R 084 – 2,09 м.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина на скелета* – 42 см.

Запад – изток, с отклонение на главата от 20° на север. Положен е по гръб; черепът е обърнат на юг. Запазени са части от торса и частично – черепа; липсват крайниците.

Инвентар – без инвентар.

Забележка – скелетът е на дете.

ГРОБ № 25 (1982 г.) – обр. 29, горе, дясно; обр. 30

Разположен в кв. 085. Дълбочина – 0,40 м при краката, 0,20 м при черепа. *Координати* – череп: R 075 – 1,53 м; R 085 – 1,15 м; глезени: R 074 – 0,92 м; R 084 – 1,35 м.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина на скелета* – 167 см.

Запад – изток, с отклонение на главата от 20° на север. Положен е по гръб; черепът е обърнат на юг; лявата ръка е положена на корема, а дясната – на таза. Лошо запазен, липсват части от черепа, торса, дланите и ходилата.

Инвентар – без инвентар.

ГРОБ № 26 (1982 г.) – обр. 31

Разположен е в кв. 0123. Дълбочина – 0,25 м. *Координати* – няма данни.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина на скелета* – няма данни.

Ориентация – запад – изток, без отклонение при запазената част от скелета.

Позиция – няма данни.

Състояние на скелета – запазени са части от костите на долните крайници, дължина 58 см.

Инвентар – без инвентар.

ГРОБ № 27 (1982 г.) – обр. 32

Разположен е в кв. 0122 и 0112(?). Дълбочина – няма данни. *Координати* – череп: R 0112 – 0,45; R 0122 – 2,04 м; глезени: R 0114(?) – 1,25 м; R 0121 – 2,71 м.

Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина на скелета* – 142 см.

Запад – изток, с отклонение 20° на север. Положен е по гръб, черепа е обърнат на север; дясната ръка е положена на корема, а лявата – свита на гърдите. От лицевите кости е запазена само долната челюст; липсват костите на дланите и прасеца на десния крак.

Инвентар – 1) над китката на лявата ръка има 6 стъклени гривни (обр. 32 4) и още 2 – на раменната кост (обр. 32 3); 1.1) № 1543₂ – на раменната кост; 1.2) № 1543₃ – на раменната кост; 1.3) № 1543₁ – над китката; 1.4) № 1543₄ – над китката; 1.5) № 1543₅ – над китката; 1.6) № 1543₆ – над китката; 1.7) № 1543₇ – над китката; 1.8) № 1543₈ – над китката; 2) над китката на дясната ръка са намерени 2 бронзови гривни (обр. 32 5) с инвентарни №№: 2.1) № 1543₉, 2.2) № 1543₁₀.

Забележка – вероятно през гръдния кош е преминала селскостопанска машина, която го е натрошила заедно със стъклените гривни. Възможно е и това да е предизвикано от послесмъртна мутация.

ГРОБ № 28 (1982 г.) – обр. 33

Разположен е в кв. 0135. Дълбочина – 0,20 м.

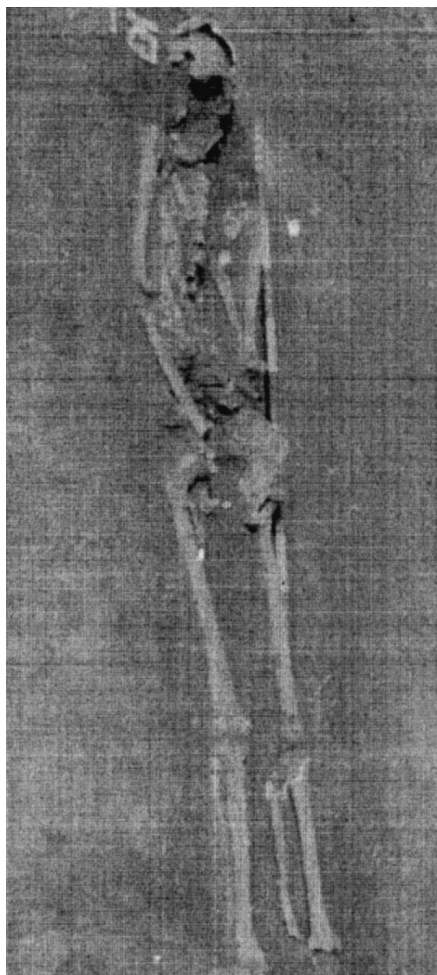
Забележка – Скелетът е напълно унищожен при земеделска работа. Открити са единствено кости от гръдния кош и единият прасец. Инвентар не е намерен.

ГРОБ № 29 (1982 г.) – обр. 34

Разположен е в кв. 0124. Дълбочина – 0,15 м. *Координати* – череп: R 0114 – 1,23; R 0124 – 1,43 м; глезени: R 0113 – 1,30 м; R 0123 – 1,54 м.

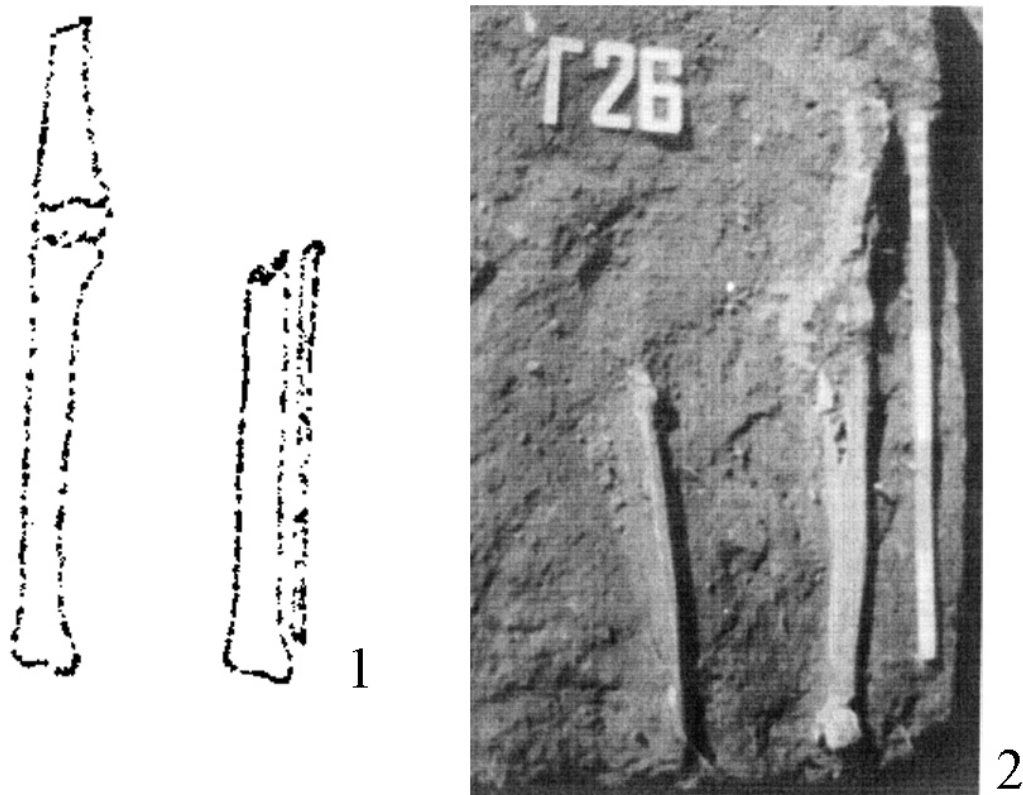
Гробно съоръжение – няма данни. *Дължина на скелета* – 144 см.

Запад – изток, с отклонение 5° на север. Положен е по гръб, черепа е обърнат на север;

Обр. 30. Гроб № 25

Fig. 30. Burial № 25

Обр. 31. Гроб № 26

Fig. 31. Burial № 26

ръце – скръстени на таза. Липсват долната челюст, костите на ръцете под китките, костите на ходилата и част от левия пищял.

Инвентар – 1) над китката на лявата ръка са намерени 5 стъклени гривни (обр. 34 3, 5) с инвентарни №№: 1542₁, 1542₂, 1542₃, 1542₄, и 1542₅; 2) над китката на дясната ръка е намерена бронзова гривна (обр. 34 4), вита с инвентарен № 1542₆.

ГРОБ № 30 (1983 г.) – обр. 35

Разположен е в кв. – няма данни. **Дълбочина** – 0,80 м. **Координати** – няма данни.

Гробно съоръжение – яма с форма на неправилна елипса в разрез. **Дължина на скелета** – 128 см (долната част на краката липсва).

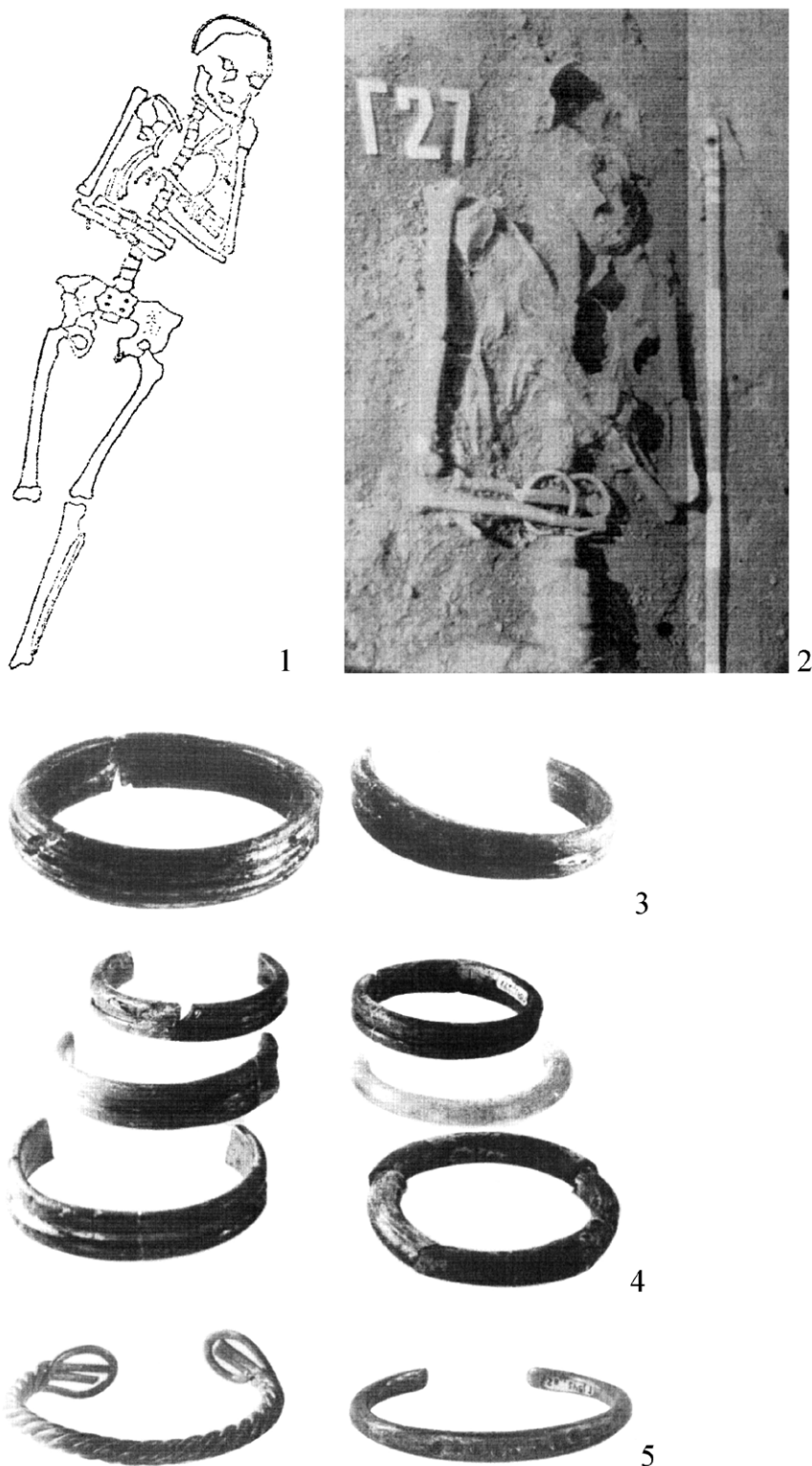
Череп – на североизток, долни крайници – на северозапад, тяло – изток-запад. Положен е по гръб; лява ръка на таза, дясна – на гърдите. Липсват подбедрените кости и стъпалата от долните крайници и епифизата на дясна бедрена кост.

Погребален обред и антропологични данни

Разглежданият некропол е плосък с единствено регистриран погребален обред – трупополагане. Проучени са общо 30 гроба от средновековния некропол при с. Гълъбник⁹. Качественият анализ на тези гробове е силно затруднен от няколко обективни причини: 1) Значителен е броят (10) на нарушените или напълно унищожени от земеделска техника гробове¹⁰; два от тях са иден-

⁹ Вероятно гроб № 16 (обр. 21) е от ранножелязната епоха. Той обаче е включен в описанията и общия брой гробове от некропола, тъй като е без инвентар и при проучването му е „заведен“ към средновековния некропол. Впоследствие обаче (близо до него) е открит друг гроб с инвентар от ранножелязната епоха.

¹⁰ Няма установени случаи на нарушения от вкопаване на по-късни гробове.

Обр. 32. Гроб № 27. 32 2. Гроб № 27 – детайл – разположение на накитите. 32 3. Гроб № 27, гривните от раменната кост на лявата ръка. 32 4. Гроб № 27, гривните от лъчевата кост на лявата ръка. 32 5. Гроб № 27, гривните от лъчевата кост на дясната ръка

Fig. 32. Burial № 27. 32 2. Burial № 27 – a detail – the location of the personal ornaments 32 3. Burial № 27, the bracelets found on the left humerus. 32 4. Burial № 27, the bracelets found on the left radius. 32 5. Burial № 27, the bracelets on the right radius

Обр. 33. Гроб № 28

Fig. 33. Burial № 28

тифицирани само по открития гробен инвентар, в един случай е запазена само горната част от скелета, при два други – само долната, пет гроба са идентифицирани по части от крайници. 2) Някои гробове не са проучвани изцяло (напр. гроб № 5), тъй като са попадали в профилите на праисторическото селище. 3) Археологическите разкопки на некропола са били проведени отдавна, поради което част от актуалните рубрики не може да бъдат попълнени.

Костният материал е със средна към добра запазеност. Със сигурност само при един случай (гроб № 24 – детски) има разпадане на костите.

Гробовете от некропола са единични. Има съмнение само за №№ 24 и 25 дали не са общ двоен гроб, но наличната документация не ни позволява да бъдем категорични.

Скелетите са открити на дълбочина от 0,10 до 0,55 м. Има две изключения от това правило. Първото е при гроб № 16, където скелетът е намерен на дълбочина 0,80 м, но този гроб едва ли е от Средновековието. Второто е при гроб № 30¹¹, непубликуван до момента. Гробът е на дълбочина 0,80 м. Поради по-голямата дълбочина е идентифицирана гробната яма, която има форма на неправилна елипса (обр. 35). Очевидно този гроб е извън обичая и погребението е извършено встрани от некропола. Няма следи от нарушение, ямата е добре очертана, границата ѝ е под коленете и липсват стъпалата и подбедрените кости на скелета. На левия крак липсва и епифизата на бедрената кост¹².

Всички регистрирани до момента погребения са извършени чрез трупополагане с обща ориентация запад-изток. Покойниците са поставени с главата на запад и крака на изток.

Седем от скелетите са ориентирани изток-запад, при останалите отклоненията достигат до 35° към севера и до 20° към юга (по магнитен азимут). Преобладава отклонението в северна посока. Отклоненията може да се интерпретират като сезонни. Тоест смъртността е била по-висока през зимното полугодие.

Трупополагането винаги е извършвано по гръб. За девет от погребенията имаме данни за положението на черепа – при четири от случаите той е с лицева част на юг, а при пет – на север. За скелетите в останалите гробове няма конкретни данни за положението на черепа, но при някои от тях (съдейки от фотодокументацията) може да бъде предположено, че лицевата част на черепа е насочена нагоре, без да бъде обръщана встрани.

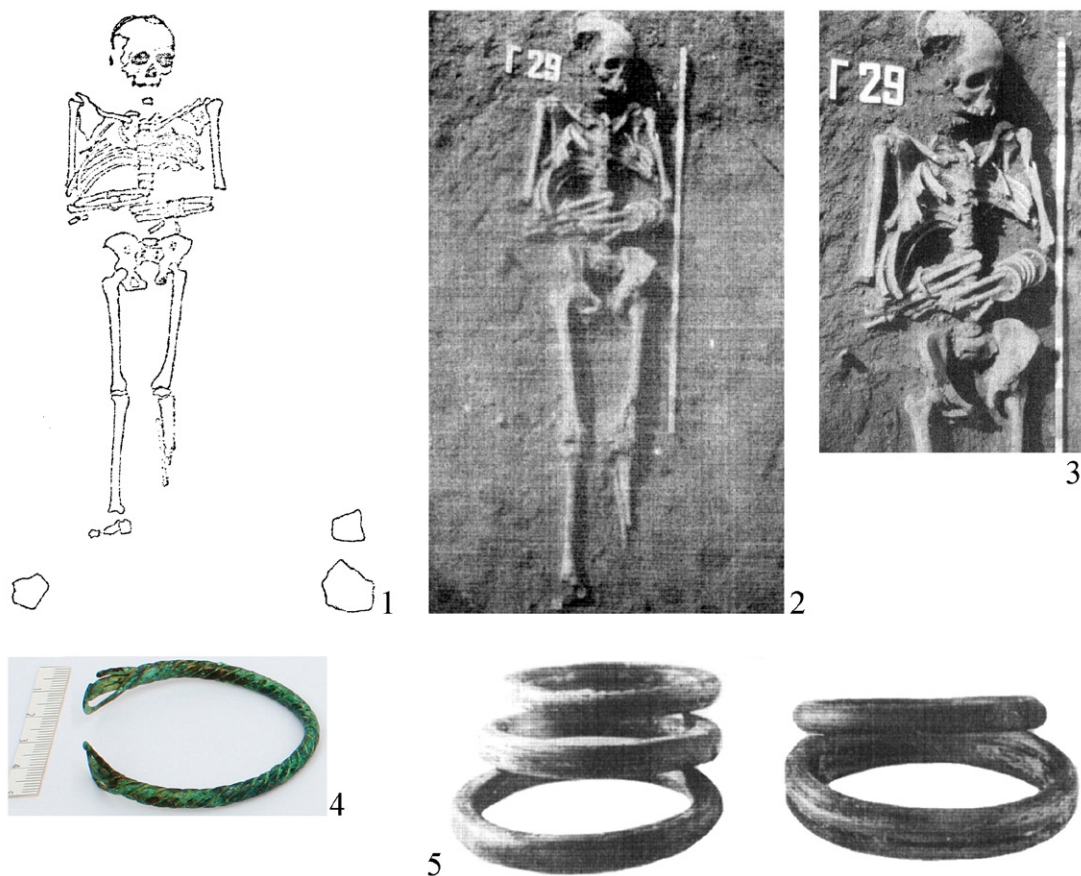
Ръцете на покойниците обикновено са полагани в свито положение и лежат на гърдите или върху коремната област. Забелязват се следните положения:

Ръце, кръстосани на таза, като лявата е върху дясната (едно от най-често срещаните положения – при пет гроба).

Дясната ръка е положена върху гърдите, а лявата – върху корема (вариант на това положение на ръцете е когато дясната е положена върху корема, а лявата – върху таза, тоест отново дясната е по-високо разположена от лявата; друг вариант е, когато ръцете са поставяни на гърдите една до друга, като дясната е по-високо (към черепа) разположена от лявата).

¹¹ Информацията и документацията за този гроб е на А. Бакъмска, която го е проучвала. Той се намира на по-голяма дълбочина и е открит през 1983 г., след като е била проучена останалата част от некропола и се е смятало, че няма повече гробове.

¹² Според проучвателя на гроба, скелетът е открит в неестествена позиция, с отворена мандибула. Възможно е смятаният за мъртъв индивид да е дал индикация за живот по време на погребението и да е бил заровен жив, „за да не вампиряса“. Крайниците са отрязани преди заравянето, тъй като размера на гробната яма отговаря на размера на скелета.

Обр. 34. Гроб № 29. 34 3. Гроб № 29 – детайл – разположение на накитите. 34 4. Гроб № 29, гривна на китката на дясната ръка. 34 5. Гроб № 29, гривните от лявата кост на лявата ръка

Fig. 34. Burial № 29. 34 3. Burial № 29 – a detail – the location of the personal ornaments. 34 4. Burial № 29, a bracelet on the wrist of the right arm. 34 5. Burial № 29, the bracelets on the left radius

Дясната ръка е положена на корема, а лявата – на гърдите (вариант на това положение е, когато ръцете са поставяни на гърдите една до друга, като лявата е по-високо разположена от дясната; друг вариант е, когато дясната е поставяна на таза, а лявата – на корема).

При един случай (гроб № 9) дясната ръка е поставена върху корема, докато лявата лежи изправена покрай тялото.

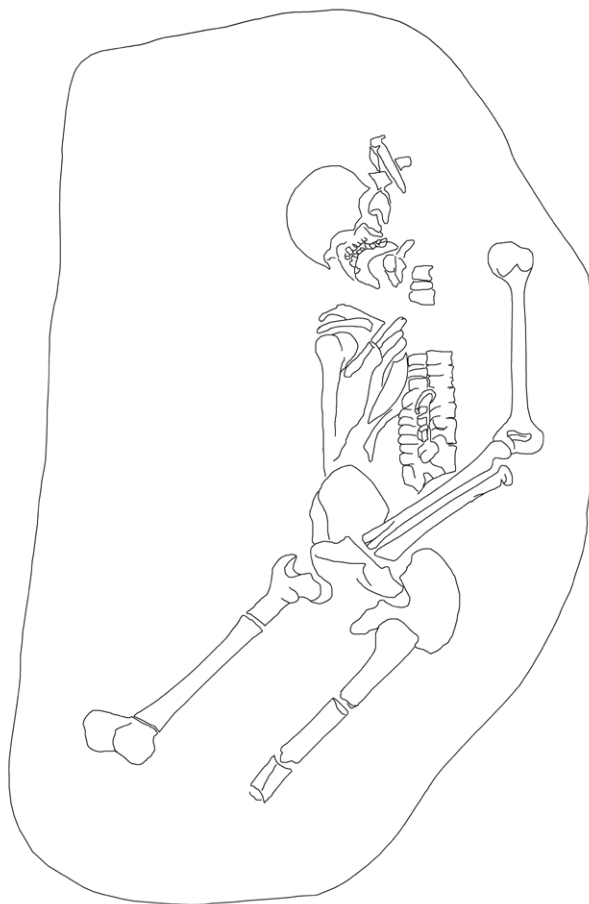
В повечето случаи краката на погребваните са в изпънато положение. Изключение прави отново гроб № 9 – левият крак е свит в коляното и гроб № 17, където краката на починалия са свити х-образно в колената.

Ориентацията и положението на скелетите позволяват да се предположи, че сред населението има утвърдена християнска погребална обредност.

Процентът на гробовете с открит в тях гробен инвентар е сравнително висок – при единадесет случая покойниците са полагани в гробовете с личните си вещи (открити са само накити). В гроб № 14 е намерена желязна игла (обр. 19 3), която е открита в областта на устната кухина. Вероятно тя е била функционална част от облеклото на починалия¹³. За три от гробовете няма сигурни данни (поради съвременни нарушения) дали в тях е имало гробен инвентар. В останалите тринадесет гроба инвентар не е открит.

При част от гробовете са отбелязани известни отклонения от християнския погребален обред, но е трудно да се прецени доколко те не са причинени от съвременни нарушения.

¹³ Има етнографски свидетелства за използването на игли при закопчаването на мъжки шапки и ризи.

Обр. 35. Гроб № 30
Fig. 35. Burial № 30

Два гроба са с частично ограждане на гробната яма със средно големи камъни, които са поставени на известно разстояние един от друг, така че образуват част от елипса (гробове с №№ 2 и 13). Липсват достатъчно ясни данни дали става въпрос за определен обред или за конструктивен елемент от гробната конструкция, но съдейки от фотодокументацията второто не изглежда особено вероятно. Възможно е частичното ограждане на трупа с камъни да е обусловено от конкретен ритуал (Гатев 1985, 123-124; Петрунова 1998, 69).

Подобни ограждания на гробната яма с камъни (изцяло или частично) са регистрирани и при средновековните некрополи в Перник, Кюстендил, Одрец (Чангова 1983, 179-181; Спасов 1999, 57; Дончева-Петкова 2005, 16).

В голяма част от гробовете липсват части от скелета – длани, китки, ходила, а в два случая – липсва прасеца на левия крак на починалия. Едва ли всички случаи могат да бъдат обяснени с изтъляване на костите и съвременно нарушаване на терена. Съдейки от останалите проучени гробове липсващите длани и кости от китката би трябвало да бъдат разположени върху гърдите или в областта

на корема на починалия. Ако тяхното отсъствие е било причинено от съвременна интервенция, тогава биха пострадали и ребрата или таза на скелета, които в част от случаите са напълно непокътнати. Вероятно, липсата на длани, китки и ходила не се дължи на по-късни нарушения или лоша запазеност на костите, а е следствие от съзнателно провеждан ритуал по членовредителство. Етнографските примери свързват насичането на дланите и стъпалата с обреди, извършвани срещу вампирясване. Според някои автори има и археологически данни за подобни обреди от някои средновековни некрополи (Петрунова 1998, 68-69). Най-разпространеното противодействие срещу превъплъщаването е посмъртната мутация (частичното нарушаване на целостта на мъртвото тяло или скелета), като най-често срещана е ампутацията на стъпалата (Петрунова 1998, 68-69). Обикновено е било ампутирано лявото стъпало – наблюдение потвърдено и от проучването на средновековния некропол в с. Прибой, Радомирско (Чохаджиев, Чолаков 2006, 132). Подобни примери има и от други некрополи от региона (Чангова 1983, 181; Спасов 1999, 58).

Празни гробове или препогребвания на мъртвите в рамките на некропола не са установени. Тяхното съществуване обаче не е изключено, тъй като гробовете се откриват в орницата, където не е възможно да се очертаят гробните ями.

Дължината на скелетите в некропола, когато е възможно нейното установяване, варира от около 130 см до максималната 167 см. Преобладават стойностите между 152 и 155 см.

В некропола са погребвани индивиди от различни полове и възрасти.

На 23 скелета е направена антропологическа експертиза (Чолаков, 1-5). Според д-р С. Чолаков серията в расово-типологично отношение е метисна между монголоидната и европеидната раси, като монголоидните белези са силно изразени (Чолаков, 4).

Гробен инвентар

В единадесет гроба (над 1/3 от проучените) е открит гробен инвентар (обр. 8 4-6, 11, 12, 13 3, 14 3, 18 4, 20 3, 24 4, 26 4, 32 3-5, 34 4-5). Състои се само от накити – гривни от стъкло, бронз и желязо, бронзови обеци и стъклени мъниста.

Първо ще разгледаме накитите, украсяващи ръцете.

Най-богати са гроб № 3 (18 гривни – 15 стъклени и 3 бронзови и бронзов пръстен), гроб № 27 (12 гривни – 10 стъклени и 2 бронзови), гроб № 7 (7 стъклени гривни) и гроб № 29 (7 гривни – 5 стъклени и 2 бронзови).

Тук трябва да се отбележи една характерна особеност – във всички гробове от некропола стъклените гривни са на лявата ръка, а бронзовите – на дясната.

Сред накитите преобладават стъклените гривни. Най-често срещани (23 на брой) са едноцветните гривни от тъмносиньо/ черно непрозрачно стъкло, тъмнозелено, както и светлосиньо/ зелено полупрозрачно и тъмножълто също полупрозрачно стъкло (обр. 8 4, 12, 24 4, 26 4, 34 5). Те са с кръгло, полукръгло или елипсовидно сечение. Били са широко разпространени, срещат се в голям брой селища и некрополи от цялата страна от периода IX – XIV век (Гатев 1977, 41).

Канелираните гривни (17 на брой) са с правоъгълно или полукръгло сечение, със заоблени ръбове. Те са изработени от тъмносиньо/ черно, тъмнозелено полупрозрачно стъкло (обр. 8 4 – горе, ляво; 12, 26 4, 32 3-5). Лицевата им страна по дължината на обръча има различен брой плитки или дълбоки канелюри. Пет от гривните са инкрустирани с по една или две нишки от червено или сребристобяло стъкло. Този тип гривни се намират в Пернишко (Чангова 1992, 146, обр. 132:1-3), Кюстендилско (Писарова 1985, 50), Хасковско (Аладжов 1971, 137), от Дядово (Borisov 1989, 329), Ковачево (Гатев 1985, 147), с. Три водици, Пловдивско (Джамбов 1972, 295) и се датират в XI – XIV век.

Гривните, украсени с надлъжни нишки от лицевата страна, са 6. Изработени са от тъмносиньо/ черно, тъмнозелено и светлосиньо/ зелено полупрозрачно стъкло (обр. 34 5 – дясно, долу). Имат елипсовидно, правоъгълно или триъгълно със заоблени ръбове сечение. Върху лицевата им част има различен брой разноцветни нишки, които са изтеглени заедно с основата. Подобен вид гривни са известни от Пловдив (Гатев 1985, 147), Кюстендил (Спасов 1999, 63), Севтополис (Чангова 1972, 116), Старозагорски минерални бани (Буюклиев, Влашка 1973, 14) и други. Техните хронологически граници са между XI – XIV век.

Витите гривни са 4. Направени са от тъмносиньо/ черно и светлосиньо/ зелено полупрозрачно стъкло (обр. 8 4 – ляво, долу; 11). Сечението им е кръгло. Изработени са чрез полагане на различен брой керемиденочервени или сребристобели нишки върху стъклената пръчка. Тези гривни се срещат у нас от края на X – началото на XI, до XIV век. Подобни са намерени в Перник (Чангова 1992, 146, обр. 132:1-3), Дядово (Borisov 1989, 296), Кюстендил (Спасов 1999, 64), Караново (Кънчев, Борисов 1981, 61), Плиска (Антонова 1964, 68), Любеново (Аладжов 1971, 141), Хасково (Аладжов 1993, 101) и други.

Всички метални гривни са отворени. От бронзовите най-често се срещат усуканите (8 на брой). Те са направени от два сгънати и усукани тела. Краищата им завършват с петлици (обр. 8 5 – горе, ляво; 11, 14 3 – дясно, 26 4 – горе, дясно; 32 5 – ляво, 34 4). Този вид гривни са широко разпространени. Появяват се в началото/ средата на XI век и са често срещан накит в некрополите до XIV в. Откриват се главно в християнски некрополи (Въжарова 1979, 372). Подобни гривни са известни от Перник (Чангова 1992, 136, обр. 126:1-4), Кюстендил (Спасов 1999, 62) и много други.

От гривните с изтънени и заоблени краища, наподобяващи стилизирани змийски глави, са намерени 5 броя. Те са с правоъгълно сечение, украсени с врязани линии и вдлъбнати точки. Подобни са известни от Перник (Чангова 1992, 137, обр. 127), Ковачево (Гатев 1985, 126), Ловеч (Гатев 1977, 40), Преслав (Гатев 1977, 40), Плевен (Гатев 1977, 40) и други. Датират се в края на X – XII век (Григоров 2007, 68).

Намерени са и две гривни, изработени от бронзова пръчка със сплеснати и разширени кра-

ища. Имат правоъгълно сечение. Украсени са с врязани линии и вдлъбнати точки. Такива са известни от Ловеч (Гатев 1977, 40), Перник (Чангова 1992, 136), Любеново (Гатев 1977, 40) и други и се датират от XI до началото на XIII век.

Желязната гривна е без украса, с правоъгълно сечение. Такива са известни от Старозагорски минерални бани (Гатев 1977, 40), Ловеч (Гатев 1977, 40) и други. Там те са датирани в X – XI век.

Сред накитите за ръцете са намерени и два бронзови пръстена. Единият е с елипсовидна плочка, получена от разширение на самата халка (обр. 8 б). Върху нея е изобразен стилизиран ангел/ Архангел (?) с разперени криле (Ђуровић 2012, 85). Подобни пръстени се срещат в Сърбия – Добрача (Гарашанин, Гарашанин 1956, 191-203, обр. 14/ц), Белград (Bikić 2010, 63), Мириево (Бајаловић-Бирташевић 1960, Т. X/8), Чачак (Радичевић 2001, 33-34, обр. 4/6-7), Рашка (Поповић 1999, 245, обр. 203/13, кат. 383), днешна република Македония – Кръстеви (Манева 2000, 75, обр. 60), Прилеп (Манева 1992, 197, обр. 20/5) и България – Ловеч (Георгиева, Пешева 1955, обр. 40/3). В Сърбия те са датирани в периода XII – XIII (Ђурић 1992, 276, Т. III/3; Радичевић 2001, 34, обр. 4/6-7; Миленковић 1996, 145), а в Македония: XI – XII в. (Манева 1992, Т. 85: 54/28, 31/35, 45/13, 45/16, 45/17; Ђуровић 2012, 85), като най-сигурно са датирани екземплярите от Мириево и Кръстеви – в XII век (Ђуровић 2012, 85), но подобни пръстени се срещат и в по-късни комплекси (Ђуровић 2012, 86).

Другият пръстен има правоъгълна плочка, получена от разширение на самата халка (обр. 13 з). В средата на плочката има правоъгълна бронзова пъпка, заобиколена от набодена украса с приблизително правоъгълна форма. Макар и не идентичен, но подобен е пръстена от Градец, Сърбия, датиран в XI век (Ђуровић 2012, 75, Кат. 53). Пръстени с подобна форма и украса се срещат от X до XIII в. (Ђуровић 2012, 75-76).

Към накитите, украсяващи главата и шията, спадат обеците и стъклените мъниста.

Стъклените мъниста (45 броя) (обр. 20 з) произхождат от гроб № 15 (детски, разбит). Преобладават тези с елипсовидно сечение. На цвят са зелени, тъмносини и жълти. Само едно мънисто е с цилиндрична форма, прищипнато по средата и сребристо на цвят. Тези мъниста изчезват към края на XI в., докато от зелено стъкло – след средата на XII в. Подобни мъниста са ни известни от Перник (Чангова 1992, 145-147), Абланица (Въжарова 1979, 287), Кюстендил (Спасов 1999, 61) и други места.

Обеците (3 броя) са от обикновена бронзова халка (обр. 18 4 – дясно; 26 4, горе, дясно). Произхождат от три гроба. Всички са от обла бронзова тел, с косо отрязани краища. Те са широко разпространени и се срещат в некрополите от X – XI в. (Гатев 1977, 33).

Датировка

Сравнението на данните от погребалните обреди и гробните съоръжения с хронологическите граници на гробния инвентар дават основание некрополът да бъде датиран от XI до първите десетилетия на XIII в. Наличието на XI в. се подкрепя от открития керамичен материал в предполагаемото селище на населението, погребвало своите мъртви в този некропол (обр. 4 и 5).

По количество там преобладава керамиката от XI в., а по форма – гърнетата (обр. 4 1-4). Повечето са изработени от глина с примеси от пясък и слюда на ръчно гърнчарско колело. Стените са груби и недостатъчно изпечени. Украсата е нанесена по раменете на съда (обр. 4 1-3) и се състои предимно от успоредно врязани хоризонтални и вълнообразни линии в различни комбинации, а при съдовете с една дръжка украсата е нанесена и по устието, под устийния ръб (обр. 4 4).

Между находките се откроява и фрагмент от паница (обр. 4 7), който ни дава целия профил на съда – обърнат пресечен конус, вътрешността на който е украсена с плитко врязани хоризонтални линии, образувани при въртенето на колелото. На дъното на паницата има релефен знак – две концентрични окръжности. Подобни съдове са намерени в Пернишката крепост (Чангова 1992, 89), Цар Асен (Димитров 1993, 90, табл. VIII), Плиска (Балабанов 1992, 166) и се отнасят към втората половина на X – началото на XI век.

При разкопките са намерени и фрагменти от съд (обр. 4 б) със златиста ангоба (вероят-

но амфоровидна стомна) и кана (обр. 4 5) с допълнително изгладени стени. Каната е от добре пречистена глина, изработена на бързовъртящо се крачно колело, след което е обмазана с фина глина и е добре изпечена. Такива съдове са известни от Перник (Чангова 1992, 77), Мелник (Цветков 1989, 127) и други.

Единственото оръдие на труда – фрагментиран железен обков на лопата (обр. 4 8), е намерено североизточно от некропола. Той намира най-близък паралел с подобни обкови от Перник (Чангова 1992, 11), Дядово (Borisov 1989, 82) и други.

Намерено е и оръжие – фрагмент от железен връх на копие (обр. 4 9).

Заклучение

Вкопаният в с.м. Гълъбник некропол се намира в непосредствена близост до проучени средновековни ями (Чохаджиев 1981, 13; Чохаджиев 1982, 9; Карамфилова 1983, 140-141) и негативна структура, подобна на вкопана сграда. Това е доказателство, че некрополът и селището са се развивали паралелно, в непосредствена близост, върху единствената незаблатена площ в района. Тази ситуацията наподобява организацията на селището и некропола, вкопани в селищна могила Дядово (Borisov 1982, 62-63, Т. I) и под днешния град Сандански (Златков 2017, 154, 155, обр. 1). Очевидно в периода XI – XIII в. е характерна организацията на некрополите в непосредствена близост до селищата.

Самият некропол при с. Гълъбник заема важно място сред археологическите обекти в района на Горна Струма. Сред проучените до момента средновековни некрополи от района на Горна Струма (Перник, Радомир (с. Прибой) и средновековен Велбъжд) този е най-богат по отношение на гробния инвентар. Преобладаващата част от намерените накити са характерни за епохата и се срещат в редица некрополи от България, Македония и Сърбия. Съдейки от количеството на гробния инвентар и от проучените до момента средновековни некрополи в района, може да се предположи, че хората, погребвали своите близки в този некропол, са били сравнително заможни.

Малкият брой открити гробове, простите гробни съоръжения и липсата на вертикална стратиграфия говорят за краткотрайния характер на некропола. Подобно предположение се потвърждава и от отсъствието на застъпване между гробовете, липсата на данни за препогребване на кости, както и от отсъствието на по-голямо синхронно селище в района. Вероятно некрополът е бил дело на население със сравнително висок жизнен статус, което не е оставило по-трайни следи в местността поради недълготрайния си престой там.

Цитирана литература:

- Аладжов 1971: Д. Аладжов. Средновековни погребения в Югоизточна България. – Известия на българските музеи, I (1969), 1971, 133-154.
- Аладжов 1993: Д. Аладжов. Средновековен некропол в Хасково (XII–XIV в.). – Известия на музеите от Югоизточна България, 16, 1993, 77-112.
- Антонова 1964: В. Антонова. Средновековни накити в Окръжния народен музей в Коларовград. – Археология, VI, 2, 1964, 45-52.
- Бајаловић-Бирташевић 1960: М. Бајаловић-Бирташевић. Средњевијековна некропола у Миријеву. Београд, 1960.
- Бакъмска 2014: А. Бакъмска. История на археологическите проучвания на селищната могила Гълъбник (1979–1993). – Известия на РИМ – Перник, 2, 2014, 43-59.
- Балабанов 1992: Т. Балабанов. Жилища покрай северната и източната крепостни стени на Плиска. – В: Плиска-Преслав, 5. Шумен, 1992, 146-169.
- Борисов 1982: Б. Борисов. Средновековно селище и некропол върху селищната могила до с. Дядово (Разкопки през 1982 и 1983 г.). – В: EXPEDITIO THRACICA, 5. София, 1983, 4-104.
- Буюклиев, Влашка 1973: Хр. Буюклиев, Ст. Влашка. Средновековен некропол при Старозагорските бани. – Музеи и паметници на културата, 3, 1973, 12-16.
- Въжарова 1979: Ж. Въжарова. Славяни и прабългари по данни на некрополите от VI-XI в. на територията на България. София, 1979.
- Гарашанин 1956: М. и Д. Гарашанин. Средновековно српско гробље у Добрачи. – Старианар, V-VI, 1956, 191-203.
- Гатев 1977: П. Гатев. Накити от погребения от XI-XII в. – Археология, XIX, 1977, 1, 30-46.

- Гатев 1985: П. Гатев. Средновековно селище и некропол от 12 век край с. Ковачево, Пазарджишки окръг (Разкопки и проучвания, 12). София, 1985.
- Георгиева, Пешева 1955: С. Георгиева, Р. Пешева. Средновековен български некропол край гр. Ловеч и накитите, намерени в него. – Известия на археологически институт, XX, 1955, 498-541.
- Григоров 2007: В. Григоров. Метални накити от средновековна България (VII-XI в.) (Дисертации, 1). София, 2007.
- Джамбов 1972: Хр. Джамбов. Накити от средновековен български некропол край с. Три водици, Пловдивско. – Известия на археологически институт, XXXIII, 1972, 291-297.
- Димитров 1993: Д. Димитров. Керамика от ранносредновековната крепост до с. Цар Асен, Силистренско. – Добруджа, 10, 1993, с. 90, табл. VIII.
- Дончева-Петкова 2005: Л. Дончева-Петкова. Одрци. Некрополи от XI в., т. 2. София, 2005.
- Ђурић 1992: Ђурић Ј. Накит из средњовековне збирке археолошког одељења Народног музеја Ужице. – Ужички зборник, 21, 1992, 271-282.
- Златков 2017: М. Златков. Град Сандански през Средновековието по писмени и археологически данни. – В: In honorem professoris Violetae Volkova-Neševa. Ad multos annos (Годишник на Националния археологически музей, т. 13). София, 2017, 153-177.
- Карамфилова 1983: Ем. Карамфилова. Средновековен некропол върху праисторическо селище до с. Гълъбник, Пернишки окръг. – Археологически открития и разкопки през 1982 г. Плевен, 1983, 140-141.
- Кънчев, Борисов 1981: М. Кънчев, Б. Борисов. Средновековен некропол при с. Караново, Сливенско. – Известия на музеите от Югоизточна България, IV, 1981, 47-64.
- Манева 1992: Е. Манева. Средновековен накит од Македонија. Скопје, 1992.
- Манева 2000: Е. Манева. Крстеви, средновековна некропола. Скопје, 2000.
- Миленковић 1996: М. Миленковић. Прстење браничевске области из Народног музеја у Пожаревцу. – Viminacium 10, 1996, 125-146.
- Митова-Джоновна 1983: Д. Митова-Джоновна. Археологически паметници в Пернишки окръг. София, 1983.
- Пенин 2000: Р. Пенин. Природна география на България. София, 2000.
- Петрунова 1998: Б. Петрунова. Некрополите от XIII-XVII в. като източник за практикуването на обредите против превъплъщаване. – В: Конфесия и фолклор. София, 1998, 67-76.
- Писарова 1985: В. Писарова. Средновековни гривни от Окръжния исторически музей Кюстендил. – Археология, 1985, 3, 48-55.
- Поповић 1999: М. Поповић. Тврђава Рас. Београд, 1999.
- Радичевић 2001: Д. Радичевић. Средњовековна некропола на локалитету Терме у Чачку. – Зборник радова Народног музеја, 31, 2001, 23-37.
- Рачев 2003: О. Рачев. Средновековен некропол от с. Гълъбник, Пернишки окръг. – Известия на Исторически музей Кюстендил, 10, 2003, 113-116.
- Спасов 1999: Р. Спасов. Средновековен некропол в района на базилика № 7 от Пауталия. – В: Известия на Исторически музей Кюстендил, Приложение I, 1999, 56-116.
- Цветков 1989: Б. Цветков. Керамика. – В: Мелник, I. София, 1989, 120-159.
- Чангова 1972: Й. Чангова. Средновековно селище над тракийския Севтополис XI-XIV в. София, 1972.
- Чангова 1983: Й. Чангова. Перник, II. София, 1983.
- Чангова 1992: Й. Чангова. Перник, III. София, 1992.
- Чолаков: С. Чолаков. Антропологични данни за скелетите от средновековния некропол при с. Гълъбник, Пернишки окръг. – В: Непубликуван ръкопис, личен архив на автора; копие – във фонда на РИМ-Перник.
- Чохаджиев 1980: М. Чохаджиев. Разкопки на праисторическото селище до с. Гълъбник, Пернишки окръг. – Археологически открития и разкопки през 1979 г. София, 1980, 21.
- Чохаджиев 1981: М. Чохаджиев. Разкопки на праисторическото селище до с. Гълъбник, Пернишки окръг. – Археологически открития и разкопки през 1980 г. София, 1981, 12-13.
- Чохаджиев 1982: М. Чохаджиев. Разкопки на праисторическото селище край с. Гълъбник, Пернишки окръг. – Археологически открития и разкопки през 1981 г. Михайловград, 1982, 9.
- Чохаджиев 1983: М. Чохаджиев. Разкопки на праисторическото селище край с. Гълъбник, Пернишки окръг. – Археологически открития и разкопки през 1982 г. Плевен, 1983, 5-6.
- Чохаджиев 1984: М. Чохаджиев. Разкопки на праисторическото селище край с. Гълъбник, Пернишки окръг. – Археологически открития и разкопки през 1983 г. Смолян, 1984, 12-13.
- Чохаджиев, Чолаков 2006: М. Чохаджиев, С. Чолаков. Средновековен некропол в двора на църквата „Света Богородица“. – В: Приноси към българската археология, т. 3-4. София, 2006, 119-140.
- Ђуровић 2012: И. Ђуровић. Средњовековни накит: из збирки Народног музеја Крагујевац. Крагујевац, 2012.
- Bikić 2010: V. Bikić. Vizantijski nakit u Srbiji. Beograd, 2010.
- Borisov 1989: B. Borisov. Dyadovo. Vol. 1. Mediaeval Settlement and necropolis (11-12 Century). Tokyo, 1989.
- Mihaylov 2016: Ph. Mihaylov. Features of the Culture of the Upper Struma During the Early Iron Age. – In: Thracia, XXI. Sofia, 2016, 169-188.
- Pavuk, Čochadžiev 1984: J. Pavuk, M. Čochadžiev. Neolithische Tellsiedlung bei Galabnik in Westbulgarien. – Slovenska Archeologia, XXXII, 1984, 195-228.